

OHLASY, KOMENTÁŘE, DISKUSE

K VÝZKUMU OPPID V ČECHÁCH A NA MORAVĚ V UPLYNULÝCH DVOU STOLETÍCH: LEGENDY A FAKTA

Miloš Hlava

Místo úvodu

V prvním čísle loňského ročníku časopisu *Archeologie ve středních Čechách* byl zveřejněn článek o historii výzkumu oppid v českých zemích s (alespoň podle názvu) pozoruhodně širokým chronologickým záběrem, který představuje jeden z výstupů grantového projektu s neméně pozoruhodně všeobjímajícím námětem (Salač 2011a). Autor nastínil historii poznávání tohoto fenoménu zhruba od poloviny 19. století, přičemž se snažil postihnout především motivy terénních výzkumů jednotlivých nalezišť, přiblížit postupné proměny názorů na postavení a úlohu oppid v době jejich existence a nastínil stav zpracování pramenů.

Dějinnám bádání o době laténské je jistě velmi potřebné věnovat pozornost, navíc k historii poznávání a výzkumu laténských oppid v českých zemích existuje doposud jen velmi málo prací. Pomineme-li příslušné stručné pasáže v populárně laděných publikacích (např. *Břeň 1966*, 7–8; *Čižmář 2002*, 7–14; *Jansová 1965*, 37–38; *Motyková – Drda – Rybová 1978*, 12–16; *Sklenář 1974*, 226–242), zaznamenáváme pouze nepříliš početné výjimky, které se ovšem vztahují vždy jen ke konkrétní lokalitě (např. *Skutil 1935; 1937; Sklenář 1972; Čižmář 1973; Žemlička 1986*). Ostatně také nedávná syntéza českého pravěku zůstala vzhledem ke své koncepci a rozsahu jednotlivých svazků v (pochopitelně) rovině pouhého výčtu základních dat a přehledu zkoumaných lokalit, což platí v plné míře rovněž o svazku věnovaném době laténské (Venclová ed. 2008, 12–14). Syntetické shrnutí notoricky známých, méně známých i dosud zcela neznámých fakt, které by ústilo do nových/objevných interpretací, by tudíž bylo jistě velmi vítané a žádoucí. Navíc pochopení motivů a strategie výzkumu, poznání vývoje dobově podmíněných představ o roli oppid a u tzv. starých muzejních fondů také odhalení okolností jejich vzniku tvoří podle mého názoru nezbytné předpoklady/předstupy pro zpracování dosud nezveřejněného materiálu z našich oppid.

V obecné rovině se domnívám, že základním stavebním kamenem a nutným předpokladem jakéhokoliv projektu, který si (nejen) podle svého názvu klade syntetické cíle, je komplexní přístup k (jakémukoliv dílčímu) tématu. Shrnující stať V. Salače však podle mého soudu představuje – s jedinou výjimkou (motivace výzkumu oppida Hrazany) – pouhé opakování již několikrát publikovaných, popř. obecně známých/tradovaných skutečností, které jsou shromážděny jen velmi výběrově a zároveň zčásti přetvořeny v nepřesná, popř. nesprávná tvrzení. Navíc i přes slibně znějící název svého příspěvku V. Salač zcela pominul nejstarší část historie poznávání jednotlivých lokalit, tj. období od jejich objevu (popř. zachycení v písemných pramenech) po správné datování do doby laténské, přestože cesty, jež vedly k (roz)poznání oppid, byly mnohdy značně dlouhé a křivolaké. Jednotlivé lokality tak do líčení vstupují teprve v okamžiku, kdy bylo rozpoznáno jejich laténské stáří. Zaznamenáníhodný je rovněž výběr nalezišť, která V. Salač zahrnul mezi oppida – vyřadil z nich totiž Hostýn a Kotouč u Štramberka, které takto byly (byť v případě štramberského Kotouče s výhradou) klasifikovány ještě v nedávných souhrnných pracích (*Čižmář 1993*, 403–407; *Čižmářová 2004*, 89, 190–193, 321–322). Lze se jen dohadovat, že se tak stalo spíše kvůli absenci prokazatelného laténského opevnění než kvůli přehodnocování jejich postavení ve struktuře laténského osídlení Moravy, jež v souvislosti s novými objevy v prostoru Hané doznává interpretačních změn (např. *Čižmář – Salaš 2009*, 72).¹ A budiž uvedeno, že zcela stranou zůstala rovněž naleziště, jež byla v různých dobách a s různě validními argumenty (takřka ve všech případech nikoliv většinově) považována za (potenciální) oppida (jen namátkou: *Češov – např. Waldhauser 1970*, 330–332; *Úhošť – např. Waldhauser 1984; 1991*, 385–394, 401, Abb. 1–5; *Černov – Šimek 1958*, 100–103 aj.). (Nesprávná) klasifikace takovýchto lokalit jako laténských oppid přitom v některých případech ovlivňovala celkové bádání o tomto tématu. Za úvahu podle mého soudu také stojí, zda je vůbec smysluplné

¹ Zaznamenejme ovšem, že v jiné práci z roku 2011 klasifikoval V. Salač Hostýn ne zcela konzistentně jako sporné oppidum (Salač 2011b, obr. 15 dole) a v článku z roku 2005 jako jisté oppidum (Salač 2005, Abb. 4).

oddělovat historii výzkumu oppid od poznávání ostatních laténských výšinných (opevněných i neopevněných) areálů.

Tento článek, který vznikl jako reakce na výše zmíněnou stať (Salač 2011a), chce za pomoci několika konkrétních příkladů zasazených do souvislého výkladu² dát podnět k obecnějšímu zamyšlení nad (ne)smysluplností části literární produkce, kterou obzvláště v posledních letech charakterizuje povrchní přístup k pramenům a zvýšená míra opakované recyklace (nejen vlastních, ale též cizích) myšlenek i textů bez jakéhokoliv posunu poznání vpřed. V žádném případě si neklade za cíl představit „konkurenční“ historii výzkumu oppid, a proto (1) zůstává omezen pouze na lokality, jež do svého líčení zahrnul V. Salač, (2) respektuje faktický (nikoliv v názvu avizovaný) chronologický rámec jeho stati. Těžiště následujícího výkladu spočívá v období od 19. do (zhruba) poloviny 20. století, neboť tento chronologický úsek v podání V. Salače (2011a) kvalitativně poněkud zaostává za částí věnovanou (zhruba) druhé polovině minulého století.³

Jan Erazim Wocel a jeho stať *Keltické ohrady* – z nouze ctnost aneb (téměř) slepá cesta

Za faktický počátek badatelského zájmu o oppida v českých zemích považuje V. Salač (2011a, 463) Wocelův článek *Keltické ohrady* (Wocel 1864–65).⁴ Ten ovšem představuje pouze doslovné přetištění páté kapitoly první části Wocelova *Pravěku země české* (Wocel 1866, 99–119; srv. Sklenář 1981, 293–294), jejíž vydání bylo ostatně v citovaném příspěvku avizováno (Wocel 1864–65, pozn. na str. 254; tj. v podstatě se jednalo o „upoutávku“ na novou knihu), a proto je nutné posuzovat jej v celkovém kontextu uvedené Wocelovy knihy. Wocel se totiž analogicky ke svému třídění bronzových předmětů, které bylo založeno na chemickém rozboru slitiny, pokusil chronologicky rozdělit také hradiště. Jelikož však v tomto případě neměl k dispozici téměř žádné artefakty, musel k jejich rozčlenění zvolit jiný klíč. Nalezl jej v Caesarových zmínkách o oppidech a jejich opevnění. V závislosti na Caesarových literárních údajích byl tudíž ochoten za „ohrady (oppida) Gallův“ (Wocel 1864–65, 254; 1866, 99) považovat nejen hradiště s kamennou konstrukcí opevnění, ale také „valy velikánské země nasypané“, jež oddělil od slovanských lokalit pouze na základě jejich mohutnosti (Wocel 1864–65, 259; 1866, 111). Hradiště tudíž rozdělil do dvou chronologických horizontů (Keltové, Slované) jen podle vnějších znaků, ovšem tento způsob, který však vzhledem k takřka naprosté absenci nálezů z hradišť představoval vcelku logický krok, nebyl příliš nosný. Zatímco Wocelovy průkopnické poznatky o třídění bronzových předmětů mohli jeho následovníci rozvíjet pomocí typologické metody, na podstatu jeho členění hradišť další bádání nenavázalo, neboť po zpřesnění chronologie kovových artefaktů a rozpoznání významu keramiky pro datování nálezů již mohlo vycházet ze zcela jiného (chronologicky průkaznějšího a spolehlivějšího) druhu pramenů. Ostatně samotný Wocel si patrně byl vědom, že se z metodického hlediska pohybuje po tenkém ledu. Ze všech hradišť, která uvedl, totiž pouze dvě přisoudil Keltům s naprostou jistotou, neboť z nich (popř. z bezprostředního okolí) znal konkrétní nálezy: Stradonice, odkud mj. zmínil keltské mince, a Plešivec, z jehož okolí mj. pocházel depot bronzových předmětů, jež podle chemického rozboru odpovídal (v jeho pojetí) „keltským“ slitinám (Wocel 1864–65, 258–260; 1866, 108–109, 111). U ostatních lokalit se musel spolehnout pouze na způsob konstrukce opevnění. Wocelovo vyčlenění „ohrad Keltův“ zůstalo tudíž sice zajímavým, ale nepříliš úspěšným pokusem. K spolehlivé identifikaci „keltských“ hradišť prostě tenkrát ještě nebyly k dispozici potřebné prameny a odpovídající znalosti. Přesto je vhodné zaznamenat dvě skutečnosti: (1) první (a na téměř půl století prakticky jediné, byť nepřímé) použití názvu oppidum pro lokality v českých zemích v domácí odborné literatuře, (2) uvedení Hradiště u Stradonic ve výčtu jednotlivých nálezů a jeho přisouzení Keltům.

² Případný čtenář tohoto i Salačova článku nechť promine, že kvůli plynulému líčení se některé údaje nutně opakují.

³ Použité zkratky: Archiv AV ČR – Archiv Akademie věd České republiky; Archiv KPR – Archiv Kanceláře prezidenta republiky; Archiv NM – Archiv Národního muzea v Praze; archiv NZ AÚ AV ČR Praha – archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha, v.v.i.; archiv OAS MMP – archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy; archiv OPAS NM Praha – archiv Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea v Praze; Archiv UK – Archiv Univerzity Karlovy; ČAVU – Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění; MB Boskovice – Muzeum Boskovicka v Boskovicích; MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty; Registratura NM – Registratura Národního muzea; sign. – signatura.

⁴ Půjdeme-li ovšem ještě hlouběji proti proudu času, první pasáž o oppidech nalezneme již ve Wocelových *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde* (Wocel 1845, 20–23).

Identifikace prvních laténských hradišť aneb stradonická kultura vstupuje na scénu

Za výrazný předěl v poznání laténských oppid považuje V. Salač (2011a, 464) rok 1877 a náhodu, která stála na počátku proslulosti Stradonic. Domnívám se však, že Stradonice jako významné laténské naleziště by vstoupily do obecnějšího povědomí i bez objevu depotu zlatých mincí. Albín Stocký totiž někdy v dvacátých či třicátých letech 20. století shrnul v nedokončeném (a jen torzovitě dochovaném) rukopisu článku o stradonických falzech chronologii tehdejších událostí takto: „Nálezy, kterými bylo Hradiště určeno jako keltické město, udály se shodou několika okolností. R. 187. [poslední číslice letopočtu neuvedena – pozn. M. H.] byly uzavřeny doly a hutě v blízkém Novém Jáchymově, čímž obyvatelstvo okolních vesnic přišlo o výdělek a hrozil hlad. V téže době se používalo v cukrovarech k čištění řepné šťávy kostního uhlí neboli spodia, jež si cukrovary vyráběly samy ze zvířecích kostí, skupovaných podomními obchodníky v dalekém okolí. Tak činil i cukrovar v Berouně, jemuž dodával kosti též [jméno vynecháno – pozn. M. H.] v Nové Huti. V těžkých dobách bídy rozpomněla se paní Obersteinová z Nové Huti, že v dětství vidala na Hradišti pod vývraty stromů množství kostí, a využila shánky po kostech a své upomínky zcela po obchodnicku. Docházela se svým mužem, propuštěným hutníkem[,] a se svými syny na Hradiště a tajně vykopávali kosti, jež prodávali. Tajemství tohoto obchodu se neudrželo ani čtrnáct dní a celá Nová Huť, i Stradonice i obyvatelé vzdálenějších obcí (Otročin, Nová Huť, Hýskov)[,] překopávali Hradiště a donášeli kosti obchodníkům. Tento zpočátku výnosný podnik se dlouho neudržel, protože cukrovar přestal kupovati kosti, z nichž nemohl vyrobiti spodium. Obchodník [jméno vynecháno – pozn. M. H.] v Nové Huti utrpěl tím takové ztráty, že přišel o svůj obchod. Jinak nejstarší syn Obersteinův, už tenkrát velmi vtipný mladík. Pozoroval totiž, že mezi kostmi se vyskytují také kovové předměty, které sebral a ukázal hutnímu v N. Jáchymově. Ten mu poradil, aby je donesl Dr. Štěpánu Bergerovi ve sv. Janě pod Skálou, který prý, takové věci sbírá a dobře platí“. Dr. Berger najal ihned mladého Oberstejna za svého agenta. Tak se počala tvořiti první a snad největší sbírka stradonických památek. Ani tento obchod Oberstejnův se neutajil a záhy se obrátila pozornost všech k starožitnostem, zvláště, když kosti přestaly platiti. Taktéž sběratelské činnosti Dr. Bergera se dostalo brzy konkurence. Fürstenberský ředitel Grosse počal sbírat pro sebe i pro hradní sbírku, do Stradonic i do Nové Huti dojížděli pražští sběratelé, z nichž zvláště vynikl známý obchodník obrazů Mikuláš Lehman[n,] a hledači pokladů měli bohaté žně. Největšího rozmachu nabylo však kopání na Hradišti r. 1877, kdy [jméno vynecháno – pozn. M. H.] našel poklad zlatých duhovek.“ (Archiv UK – fond A. Stocký, karton 1). Z citovaného úryvku vyplývá, že přinejmenším vznik Bergerovy stradonické sbírky, jež se později stala základem Píčovy monografie o Stradonicích (Píč 1903), nebyl důsledkem objevu mincovního depotu z roku 1877. Jinými slovy: Stradonice by se staly již v 19. století známé i bez uvedeného spektakulárního nálezů (k jeho okolnostem srv. Lorber 1923). Každopádně však tamější nálezový fond vstoupil v širší obecné povědomí právě díky objevu depotu mincí (srv. např. Anonymus 1877b; B. 1877) a charakteristické typy předmětů se staly bezpečným vodítkem při rozpoznání dvou dalších laténských hradišť na přelomu 19. a 20. století: České Lhotice byly do doby laténské poprvé zařazeny díky Šnajdrovu antropologickému „projektu“ (Schneider 1897, 217–218),⁵ zatímco na počátku prvních výkopů na Starém Hradisku stála prostá zvědavost spojená se zájmem o poznání minulosti a snahou získat atraktivní nálezy pro muzejní sbírku (Čížmář 1984, 3; Lipka 1909, 35; Lipka – Snětina 1912, 78–79).

Vůbec první terénní výzkum na oppidu v českých zemích provedl Josef Ladislav Píč ve Stradonicích, ovšem nikoliv v roce 1895 (Salač 2011a, 464), ale prokazatelně již o rok dříve. Pravidelná výroční zpráva o činnosti tehdejšího Musea království Českého za rok 1894 totiž ve výčtu terénních archeologických aktivit zmiňuje, že právě tehdy byl „učiněn prvý pokus na hradišti Stradonickém, kdež na pozemcích p. Dr. Šubrta prokopána především dílna na tavení bronzů a železa. Rovněž u Stradonic prokopáno několik mohylek s pohřby žárovými z poslední doby pohanské“⁶ (Tieftrunk 1895, 36; srv. též Píč 1896–97, 533 – „já sám vykopal slévárnu

⁵ Šnajdrův „výzkumný“ motiv je vhodné alespoň zčásti ocitovat: „In Verfolgung meiner Arbeiten über die Somatologie der heutigen Bevölkerung von Böhmen fand ich, daß aus der mächtigen Sippe eines durch blaue Augen, blonde Haare und weiße Haut charakterisirten Volksstammes, welche – aus dem späteren Königgrätzer Kreise kommend – bei Elbeteinitz über die Elbe setzte und die weite Umgebung des heutigen Kuttenberg besiedelte, später ein Theil sich loslöste, gegen Osten sich kehrte und nachdem er sich des Hrádek von Časlau bemächtigt hatte, über die heutigen Pfarrsprengel Žleby und Ronov und durch den Paß von Lichtenburg in die Železné hory (montes ferrei), welche als schroffer Höhenzug die Flußgebiete der Doubrava und der Kamenice trennen, eindrang. ... Ich war der Meinung, es habe diese (Chrudimer) Sippe, um sich gegen die ältere autochthone Bevölkerung zu schützen, an den Flanken ihrer neuen Wohnsitze gegen Nord den befestigten Platz von Lhotice, gegen Süd den von Liběc angelegt. ... Aus diesem Anlasse brach ich auf, um das weitab von jeder modernen Communication entlegenen Burgstall [tj. České Lhotice – pozn. M. H.] zu untersuchen“ (Schneider 1897, 217–218). V. Salač (2011a, 464) se tudíž mylí, když tvrdí, že České Lhotice se v literatuře objevily jako laténská lokalita teprve v reakci na Píčovu knihu o Stradonicích (Šnajdr 1904, 2, 3).

⁶ J. L. Píč tehdy prokopal tři mohyly, které však neposkytly prakticky žádné nálezy (Píč 1909, 31).

na bronzové věci“; Šnajdr 1904, 1). O skutečném motivu výzkumu je možné pouze spekulovat. Snaha získat **atraktivní** nálezy pro nově budovanou expozici, což jako motiv preferuje V. Salač (2011a, 464), totiž představuje pouze jednu z možností, nelze ji však bezpečně prokázat. Instalace té její části, v níž se nacházel soubor ze Stradonic, byla sice dokončena teprve na jaře 1895 (Tieftrunk 1896, 40), ovšem v této souvislosti si zaslouží pozornost jeden opomíjený fakt. Když se J. L. Píč stal v roce 1893 kustodem nově konstituovaného samostatného prehistorického oddělení, nacházelo se v archeologické sbírce již několik stovek artefaktů ze Stradonic. Oproti vžitým představám o nečinnosti muzejních představitelů po zprávách o tamějších nálezech v roce 1877 je totiž možné doložit, že tehdejší vůdčí osobnosti archeologie Josef Smolík a František Beneš se záhy po prvních informacích o stradonických objevech snažili některé nálezy získat. Jejich možnosti byly sice v porovnání se soukromými sběrateli silně omezené,⁷ přesto již koncem října 1877 daroval F. Beneš do muzejní sbírky „lžičku z parohu, smůlu podobnou jantaru, železnou sponu a dva fragmenty nádob, nalezené všechno na hradišti u Stradonic“ (Anonymus 1877a, 672; srv. Přírůstková kniha z let 1867–1889, str. 58–59 – uloženo v Archivu NM, neevidováno) a počátkem listopadu 1877 přispěl též J. Smolík, který věnoval „stříb. sponu, 7 kroužků bronz., bílý malý korálek, skleněný kroužek, pincetu bronz., plech s ouškem bronz., sponu želez., tři kousky želez., matričku želez., jedenáct košf. šidel a dlátek, dva zuby zvířecí, čtyry střípky z nádob, kousek lastuřice a čtrnáct zlomků žluté a jeden černý kousek smůly“ (Anonymus 1877a, 672–673; srv. Přírůstková kniha z let 1867–1889, str. 59 – uloženo v Archivu NM, neevidováno). V roce 1878 zakoupilo muzeum nejprve v dubnu přímo od F. Beneše „dva a dvacet bronzových předmětů, 4 fragm. skleněné, 2 pálená závaží, 1 hlavičku pálenou (?), 148 střepů rozl., 55 předmětů koštěných, 8 kamenných, 64 železných, 1 větší a 1 menší pálená nádoba – 306 kusů, vesměs z Hradiště u Stradonic“ (Přírůstková kniha z let 1867–1889, str. 61 – uloženo v archivu NM, neevidováno; srv. Anonymus 1878, 212) a v červenci za šestnáct zlatých „od Mařtinovského a Hladkého ... dva a třicet zlomků a celých předmětů bronzových, jeden korál skleněný, dva zlomky korálu skleněné, 18 předmětů kostěných, 20 zlom. želez. fibul, 64 želez. předmětů rozl., 3 střepy z nádob pálených, 2 celé provrtané kameny účelu neznámého, 48 zlomků jeleních parohů, 3 brousky kamenné, 1 zlomek hlin. nádoby polévané, a 18 kusů celých želez. předmětů, mezi nimi jeden hrot, 4 nože – celkem 216 kusů“ (Přírůstková kniha z let 1867–1889, str. 62 – uloženo v Archivu NM, neevidováno). Sporadické získávání stradonických nálezů pokračovalo až do roku 1881 a poté je doloženo teprve v letech 1888 a 1889 (Přírůstková kniha z let 1867–1889, str. 67, 78, 88, 145, 160, 163–164, 167 – uloženo v Archivu NM, neevidováno). Akutní potřeba nových nálezů pro budovanou expozici tudíž v tomto případě v podstatě neexistovala.⁸ Píčov strandonický výzkum v roce 1894 je totiž možné vidět ještě v jiném kontextu. Muzejní archeologická sbírka byla až do Píčova příchodu v roce 1893 tvořena takřka výhradně pouze dary, neboť její správci prakticky od dob J. V. Hellicha terénní výzkumy (s čestnými výjimkami) neprováděli. V muzeu tudíž byla k dispozici solidní kolekce nálezů, která však byla získána spíše náhodně, zpravidla bez dochovaných přesných nálezových okolností. Píčova představa péče o sbírku byla zcela jasná a kvalitativně výrazně odlišná od jeho předchůdců (Sklenář 1984, 138–140). Muzejní sbírka se měla stát základem pro novou syntézu českého pravěku, ovšem k tomu bylo nutné zcela změnit filozofii jejího vytváření a rozmnožování. Od pasivního shromažďování předmětů z darů a drobných nákupů se mělo přejít k cíleným terénním výzkumům, které by přinesly nejen nálezy, ale také spolehlivé nálezové souvislosti. Píč již od konce osmdesátých let 19. století (tj. ještě před svým příchodem do muzea) podnikal se svými přáteli terénní výzkumy a získané nálezy byly předávány do muzea. Na tuto činnost (a také na snahu svého bezprostředního předchůdce Václava Schulze; srv. Sklenář 1984, 131) nyní plynule navázal. Bylo jen logickým krokem, že hned v počátcích svého působení v muzeu provedl s využitím muzejních prostředků výzkum přímo na stradonickém hradišti (a v blízkých mohylách) kvůli získání **ověřených** nálezů, neboť Stradonice patřily k výjimečným lokalitám.⁹ S největší pravděpodobností však tento výzkum Píčovo očekávání ne naplnil, neboť patrně přinesl pouze velmi málo nálezů. O jejich počtu je možné pouze spekulovat; nebyly totiž zaneseny do přírůstkové knihy (srv. Přírůstková kniha z let 1889–1925 – uloženo v Archivu NM,

⁷ Jen pro hrubé srovnání uvedme, že např. v roce 1906 zaplatil J. A. Jíra nálezci-dělníkovi za depot bronzových předmětů únětické kultury z Prahy-Bubenče (keramická nádoba, tři hřívny, tři tyčinkovité náramky, tři spirálovité nárameniky) v přepočtu osmdesát (!) zlatých (srv. archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 25/II). Je pochopitelné, že žádné muzeum nemohlo (nejen tehdy) takovýmto sumám/odměnám konkurovat.

⁸ Zcela pomíjíme okolnost, že nálezy ze Stradonic se v muzejní sbírce vyskytovaly již před rokem 1877.

⁹ Doplnění sbírky tudíž podle mého soudu představovalo jen přirozený „vedlejší“ produkt početných výzkumů podnikaných J. L. Píčem a jeho přáteli (Sklenář 1984, 138–140), jehož váha v Píčově motivaci (jakkoliv je nepochybná) se možná příliš přeceňuje (např. Sklenář 1974, 290–303; 1993, 13–14). Domnívám se, že tuto interpretaci podporuje také obsah konceptu dopisu správního výboru Společnosti Musea království Českého J. Schubertovi, majiteli pozemku, na němž chtěl J. L. Píč provést výzkum (viz Příloha).

nevidováno), což ostatně platí pro nemalou část nálezů z veškerých Píčovských výkopů prováděných během jeho působení v muzeu. Kovové předměty z prvního stradonického výzkumu se však objevují v tzv. Píčově inventáři bronzů, v němž je ale uvedeno pouze šestnáct (!) artefaktů (tzv. Píčov inventář bronzů, zápisy č. Píč-B 3575–Píč-B 3587 – uloženo v archivu OPAS NM Praha). Je tudíž sporné, zda tyto nálezy byly nakonec vskutku využity při tvorbě archeologické expozice v nové muzejní budově na Václavském náměstí. V dalším roce (tj. v roce 1895) Píč původně zamýšlel ve výzkumu pokračovat. Z prosince 1894 totiž pochází přípis J. L. Píče adresovaný správnímu výboru Společnosti Musea království Českého, v němž žádá o převedení nevýčerpaného zbytku dotace 177 zlatých, určených původně na rok 1894 (dotace na výzkumy v roce 1894 činila celkem 400 zlatých; srv. Archiv NM – fond Registratura NM, karton 40, č. 154), do příštího roku a „*motivuje svou žádost tím, ... že na budoucí rok čeká jej veliké kopání: na Stradonicích, pak několika skupin mohyl u Soběslavi, u Bechyně, u Milavče a u Tuřan, což vyžadovati bude mnohem většího nákladu, než dotace na r. 1895 obnáší*“ (Archiv NM – fond Registratura NM, karton 41, č. 1144). Ovšem zůstalo pouze u záměru. O příčinách změny plánů se lze opět jen dohadovat. Domnívám se, že s tehdejší ukončením stradonického výzkumu souvisejí počátky vyjednávání o prodeji Bergerovy sbírky muzeu, jež je možné klást do jara 1895. Podle pozdějšího záznamu totiž Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (tj. fakticky J. L. Píč prostřednictvím mecenáše a hlavního tvůrce akademie Josefa Hlávky) „*požádala svým časem za zahájení tohoto jednání u praesidia výboru zemského podáním ze dne 25. května 1895 č. 1181*“ (dopis Zemského výboru praesidiu České akademie císaře Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění – na vědomí Společnosti Musea království Českého, 7. února 1898; Archiv NM – fond Registratura NM, karton 49, č. 274). Jelikož tudíž od jara 1895 bylo zřejmé, že Bergerova sbírka nakonec skončí v muzeu, byl další výzkum Stradonic prozatím považován za zbytečný. Jednání o prodeji bylo úspěšně ukončeno až v roce 1898, a to po smrti Štěpána Bergera († 1897).

Druhý Píčov stradonický výzkum, který proběhl v roce 1902, si již zcela jistě kladl odborné cíle. J. L. Píč na sebe vzal úkol zveřejnit v rámci svých *Starožitností země České* také nálezy ze Stradonic. K dispozici byla sice obsáhlá kolekce artefaktů (od roku 1898 byla v muzeu uložena jako tzv. zemské depositum výše zmíněná sbírka Štěpána Bergera), ovšem o samotném nalezišti – způsobu jeho opevnění, charakteru zástavby apod. – se nevědělo prakticky vůbec nic. Nepochybně právě snaha získat poznatky do připravované knihy o Stradonicích vedla J. L. Píče k zjišťovacím výkopům v roce 1902, jež financovala Archeologická komise České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, a tento motiv je možné považovat za naprosto seriózní badatelský záměr, který si stanovil konkrétní cíl. Hlavní poznatky ze svých výkopů J. L. Píč představil ve své knize (*Píč 1903*, 4–10). Spolehlivý dobový záznam navíc umožňuje oddělit tyto výkopy od terénní akce z roku 1895. V roce 1902 totiž „*na účet Archeologické kommisie zkoumáno bylo kustodem p. prof. Drem Píčem na Hradišti Stradonickém, kdež ohledáno někdejší opevnění kolem hořejšího svahu provedené terasovitou zdí, a při vchodu do hradiště, při tak zvané Hradištní cestě, shledána zeď na sucho stavěná v tloušťce 2·35 m; dále odkryto několik spálenišť domů čtyřhranných, někdy i do země málo zapuštěných, s podlahou vymazanou, pak i několik kulturních jam, z nichž jedna studnovitá, a konečně i pohřebišť nad míru chudé, neboť ve více než dvaceti hrobech nalezeno mezi spálenými kůstkami pouze několik střípků, z kterých se dala zjistiti současnost hrobů s osídlením Hradiště*“ (Slavík 1903a, 52–53).¹⁰

V pořadí třetí výzkum na oppidu v českých zemích se odehrál na Starém Hradisku. Zde od podzimu 1907 až do roku 1912 pracovali František Lipka s Karlem Snětinou pod záštitou Musejního spolku v Boskovicích. V roce 1907 byly „*přípravné práce skončeny po trojí návštěvě a usnešeno podati žádost zem. výboru za větší subvenci zemskou výlučně k prozkoumání Hradiště určenou*“ (Musejní protokoly z let 1905–1932 – Protokol výborové schůze dne 11. listopadu 1907; MB Boskovice, inv. č. O 103).¹¹ Přestože bosko-

¹⁰ Německy psaná verze zprávy o činnosti muzea za rok 1902 se od české verze nepatrně odchyluje, neboť uvádí, že kromě opevnění „*wurden die Brandstellen einiger Wohnhäuser und Bronzeschmelzhütten aufgedeckt*“ (Slavík 1903b, 61). Zpráva Archeologické komise ČAVU sestavená pro Zemský výbor Království českého o Píčově činnosti za rok 1902 se od výše citované české verze zprávy o činnosti muzea liší pouze v počtu údajných hrobů („*ve více než dvanácti hrobech nalezeno mezi spálenými kůstkami pouze několik střípků*“; Zpráva o činnosti badatelské prof. Dra Píče v oboru praehistorickém za rok 1902 – příloha konceptu dopisu Archeologické komise ČAVU Zemskému výboru Království českého, čj. 1002 ai 1903; Archiv AV ČR – fond Česká akademie věd a umění, karton 250, inv. č. 577). Okolnost, že výzkum stradonického opevnění byl uskutečněn až v roce 1902, dokládá ostatně (nepřímo) samotný J. L. Píč, neboť v jedné z dřívějších prací (tj. před výzkumem v roce 1902) tvrdí: „*Stradonice konečně jsou jediné staré město v Čechách, které položeno jsouc na strmé výšině, bylo nad to opevněno zdí ... neviděl jsem sám zbytky oné zdi, ale několik zcela hodnověrných občanů vedli mne podél jihovýchodního svahu hradiště, ukazující, kde souvislou zeď rozebírali*“ (Píč 1896–97, 532).

¹¹ V roce 1906 obdržel boskovický muzejní spolek zemskou subvenci ve výši 600 korun, která však byla určena obecně na jeho celkovou činnost (Knihy příjmů a výdajů; MB Boskovice, inv. č. O 64). Patrně však byla zčásti použita také na výkopy na Starém Hradisku v roce 1907, neboť s odkazem na ni si v třicátých letech 20. století dělalo nárok na příslušné nálezy Moravské zemské muzeum v Brně (srv. Peigerová 1987, 13).

vičtí muzejníci věnovali nalezišti pozornost i v průběhu roku 1908, subvence ve výši 500 korun byla zřejmě udělena teprve v jeho závěru (srv. *Kniha příjmů a výdajů*; MB Boskovice, inv. č. O 64), a proto byla využita až v následujícím roce („*Pokračování v pracích okluckých odloženo bylo na dobu, až by vyřízením žádosti za zvláštní subvenci poskytnuta byla spolku možnost systematickou práci sídliště prozkoumati. Skutečně povolil sněm na prokopání Hradiska Okluckého subvenci v obnosu 500 K, takže letos, hlavně v době žní, bude s bedlivým kopáním započato*“; *Musejní protokoly z let 1905–1932 – Protokol o řádné valné hromadě muzejního spolku konané dne 25. března 1909*; MB Boskovice, inv. č. O 103). V letech 1910 a 1911 výkopy pokračovaly již bez zemských/státních dotací, finanční náklady nesl tudíž nejen muzejní spolek, ale také F. Lipka s K. Snětinou, jimž ovšem byly náklady později (zčásti?) uhrazeny. Zadlužení muzejního spolku vedlo k tomu, že v roce 1912 „*pro nedostatek peněžních prostředků nebylo ... intenzivněji kopáno*“ (*Musejní protokoly z let 1905–1932 – Protokol o řádné valné hromadě Muzejního spolku konané dne 23. února 1913*; MB Boskovice, inv. č. O 103; srv. též Čižmář 1984, 4; Peigerová 1987, 13 se zmatenými údaji) a v roce 1913 již žádné výkopy neproběhly. O způsobu provádění výzkumu nechme promluvit jeho samotné autory: „*Z pochopitelných důvodů kopali jsme, hlavně z počátku, vždy jen tam, kde bylo lze očekávat kladný výsledek. Ukazatelem nám bývaly různé okolnosti, na př. také udání, že na tom místě kdysi byl vykopán žernov: a skutečně v hloubce více než 1½ m, aniž na povrchu bylo sebe menší stopy, přišlo se na odpadky a artefakty na spodině bývalého stavení. Tak prokopáno až dosud na 20 jam – zbytků obydlí a dvě souvislé kulturní vrstvy, z nichž jedna nemohla býti dosud vyčerpána (zabíhá do osetých polí)*“ (Lipka – Snětina 1912, 79). Sami boskovičtí muzejníci přitom své výkopy považovali „*toliko za průpravu k vlastnímu badání. K systematickému kopání nemohlo být dosud přikročeno*“ (Lipka – Snětina 1912, 78).

Pozitivním výsledkem identifikace prvních tří laténských hradišť v českých zemích bylo představení nálezů ze Stradonic (Píč 1903; 1906)¹² a Starého Hradiska (Lipka – Snětina 1912; 1913) v reprezentativním průřezu, a to ve velmi dobrém dobovém standardu. Znalosti o Českých Lhoticích zůstaly pouze na úrovni obecnějších informací o jejich kulturním zařazení (Schneider 1897; Šnajdr 1904, 2, 3; 1911), neboť z hlediska množství a atraktivity nálezů nemohla tato lokalita Stradonicím a Starému Hradisku konkurovat. Bohatství souborů ze Stradonic a Starého Hradiska zároveň stála na počátku pohledu na tyto lokality jako centra ekonomické moci (obchodu a řemesel).

V porovnání s tehdy známými laténskými nálezy v Čechách obsahoval stradonický soubor specifické typy předmětů, k nimž Píč z našeho území neznal téměř žádné analogie. To ovšem bylo do značné míry způsobeno tím, že v té době nebyla k dispozici prakticky žádná nížinná sídliště a k stradonickým nálezům navíc neexistovaly ani (takřka) žádné paralely z hrobů.¹³ Přestože Píčovi kritici velmi záhy poukázali na několik lokalit s keramikou obdobnou stradonické (srv. např. Šnajdr 1904, 2), odlišnost (a zároveň nepochybná kulturní příbuznost) souboru ze Stradonic od předmětů známých z kostrových hrobů dala podnět k vytvoření samostatného a zcela specifického chronologického horizontu, odděleného od období plochých laténských pohřebišť.¹⁴ V literatuře pro něj postupně zdomácněl pojem stradonická kultura. Její relativně chronologické postavení se stalo předmětem sporů (srv. např. Niederle 1909, 27–28; Buchtela – Niederle 1910, 52–59), ovšem budoucnost dala v tomto případě za pravdu spíše Píčovi. Jedinečný charakter stradonického souboru byl také příčinou značně sofistikované historické interpretace naleziště, která ovlivnila zhruba na dvě desetiletí další bádání o oppidech v českých zemích poměrně negativně: Píč totiž Stradonic přisoudil Markomanům a ztotožnil je s Marobudem.

¹² Překlad Píčova díla o Stradonicích začal provádět J. Déchelette již v roce 1903 („*Poslední svazek tohoto zpracování o hradišti Stradonickém překládá se v celém obsahu právě francouzským archeologem p. Déchelettem a jest vydání tohoto francouzského překladu již smlouvou zabezpečeno*“; koncept dopisu Archeologické komise ČAVU Zemskému výboru Království českého, 20. září 1903; Archiv AV ČR – fond Česká akademie věd a umění, karton 250, inv. č. 577), kniha vyšla na počátku roku 1906 („*V Lipsku právě vyšel současně přiložený čtortý svazek Starožitností ve francouzském překladu s titulem »Le Hradischt de Stradonitz«*“; koncept dopisu Archeologické komise ČAVU Zemskému výboru Království českého, 23. února 1906; Archiv AV ČR – fond Česká akademie věd a umění, karton 250, inv. č. 577).

¹³ Píčovy zmínky o údajných (chudých) žárových hrobech ze Stradonic daly spolu se žárovým pohřebištem z Podmokel podnět k (mylnému) zařazení některých žárových hrobů právě do „stradonického“ období. Charakteristické je, že dva žárové hroby, jež byly např. v Schránilově přehledu pravěku českých zemí takto datovány (Schránil 1928, 238), ve skutečnosti pocházejí z časně doby laténské (Branov), resp. z období plochých laténských pohřebišť (Uhřetice). K poznatku o absenci hrobů v období existence oppid ve střední Evropě (výjimky ponechme stranou) se laténské bádání muselo teprve propracovat.

¹⁴ Ostatně Čechy nebyly v tomto směru osamocené, neboť kultura laténských oppid byla oddělena od kultury laténských pohřebišť také v jiných částech Evropy. Reziduum původního oddělování sídlištní oppidální kultury od hrobové kultury plochých pohřebišť představuje např. datování charakteristického svíslého rýhování keramických nádob pouze do mladších fází doby laténské, s nímž se lze občas setkat ještě v současné době.

Od hradišť k oppidům aneb od Markomanů ke Keltům

Jelikož Píč nespojil Stradonice s Kelty, nemohly být pochopitelně interpretovány jako oppidum. Naproti tomu v západní Evropě panovala prakticky všeobecná shoda o jejich přiřazení keltským Bojům (srv. Šimek 1923, 31, pozn. 2 s literaturou). Jakkoliv se Píčovy interpretace setkaly již záhy s pochybnostmi a kritikou (srv. např. Lipka – Snětina 1913, 122–131), souvislost Stradonic výhradně s Markomany vyvrátil v domácí literatuře s podrobnou argumentací teprve Emanuel Šimek (1923, 16–43, 157). Takřka vzápětí spojil Innocenc Ladislav Červinka (nejen naše) hradiště ze závěru doby laténské s *poleis* Klaudia Ptolemaia (Červinka 1925, 101)¹⁵ a odtud byl již jen malý krůček k jejich ztotožnění s oppidy. Je tudíž třeba zdůraznit: teprve spojení Stradonic s Kelty (a akceptování tohoto kroku) umožnilo překlenout propast mezi názory cizích a domácích autorů a interpretovat Stradonice (a další lokality) rovněž v české archeologické literatuře jako oppidum. Tento pojem použili u nás poprvé od Wocelovy doby sice již F. Lipka s K. Snětinou v názvu i textu své studie o Starém Hradisku (Lipka – Snětina 1912; 1913), poté se s ním však setkáváme teprve v syntetickém díle Josefa Schránila *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens* a je velmi zajímavé, že se tak stalo jakoby mimochodem v závěrečném odstavci kapitoly věnované nejmladšímu horizontu doby laténské, tj. v dobovém pojetí stradonické kultury (Schránil 1928, 249). Název *oppidum* se však také u nás velmi záhy ujal a ve třicátých letech již zcela převládl.

Terénní výzkumy oppid, jež z pochopitelných důvodů ustaly během I. světové války, pokračovaly ve dvacátých letech 20. století. Již v letech 1919–21 obnovili boskovičtí muzejníci pod vedením K. Snětiny a za organizačního přispění Františka Lindy (F. Lipka zemřel v roce 1917) výkopy na Starém Hradisku, v nichž pokračovali v letech 1924–25. Obzvláště výzkum v roce 1925 byl na tehdejší dobu a muzejní poměry vcelku velkorysý, neboť dochované účetní doklady prozrazují, že na něj bylo vynaloženo více než 2 000 korun (Kniha příjmů a výdajů; MB Boskovice, inv. č. O 64). Boskovičtí muzejníci tehdy pronajali od místního starousedlíka Josefa Klementa pole před vnitřní bránou, na němž byl „objeven příkop podle valu, zjištěny stopy lid. příbytků, nalezeny bronzové a žel. předměty a 3 zl. mince“ (Musejní protokoly z let 1905–1932 – Protokol o výborové schůzi dne 17./8. 1925; MB Boskovice, inv. č. O 103; srv. Böhm 1935, 5–6, 7).¹⁶ Od roku 1922 se Staré Hradisko také opakovaně objevovalo (s vědomím K. Snětiny) v návrzích I. L. Červinky na výzkumy, jež byly sestavovány vždy na začátku roku jednotlivými konzervátory Státního archeologického ústavu. Tyto neuskutečněné plány na výzkum Starého Hradiska jsou doloženy pro roky 1922, 1923, 1924 a 1927 (srv. návrhy na výzkumy na léta 1922, 1923, 1924, 1927; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54). Výstižná je v tomto směru také pasáž z jednoho Červinkova dopisu zastupujícímu řediteli Státního archeologického ústavu K. Buchtelovi: „Včera jsem byl v Brně a v museu mne navštívil p. Dr Snětina z Boskovic. Sděil mi, že před 2 léty kopal několik dní na hradišku Okluckém, ale sám že tam kopati více nemůže a nebude a divil se, že se tam neuchází o kopání ani mor. zemské museum ani st. archaeol. ústav. V Boskovicích na takové kopání není ani nálady ani peněz. Myslím, že nyní není tedy žádné příčiny, proč bychom nemohli s většími systematickými výkopy na Hradisku počítati. Pokusil bych se získati také nějakou dotaci v Mor. zem. výboru“ (dopis I. L. Červinky K. Buchtelovi, 29. dubna 1927; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 2, osobní spis I. L. Červinky). Červinka ovšem nakonec na Starém Hradisku nikdy žádný výzkum neprovedl. Po trvalejších sporech s vedením Státního archeologického ústavu (kvůli absenci nálezových zpráv a metodice provádění výzkumů) mu byly v roce 1931 zastaveny dotace na moravské výzkumy, jež každý rok dostával (Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54; srv. Rataj – Šolle – Vencl 2003, 161 – pozn. 41 s ne zcela přesným údajem o pouhém omezení dotací), a tato praxe (tj. nepřidělení dotací Červinkovi na výzkumy) pokračovala také v následujících letech. Červinka ovšem nerezignoval a pustil se do úporného úředního boje, v němž neváhal používat ani argumenty poměrně těžkého kalibru, např. poukazyval na údajnou diskriminaci Moravy při přidělování finančních prostředků na výzkumy (Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 2, osobní spis I. L. Červinky; karton 6, inv. č. 54). Domnívám se, že právě kvůli snaze tyto Červinkovy nářky přesvědčivě vyvrátit a zároveň názorně předvést, jak by měl v praxi vypadat moderní a vzorový plošný sídlištní výzkum,¹⁷ zvolil Jaroslav Böhm za jeho dějiště Moravu.

¹⁵ Červinkovi zřejmě jako inspirace posloužil podrobný rozbor zpráv Klaudia Ptolemaia o *poleis* z pera E. Šimka (1923, 101–121), který ovšem tento pojem interpretoval značně široce a Stradonice (a ani Staré Hradisko, natož České Lhotice) v této souvislosti vůbec nezmínil.

¹⁶ Jakkoliv je jisté, že meziválečné výkopy boskovičských muzejníků „zůstávají velmi málo známy“ (Salač 2011a, 465), je vhodné upozornit alespoň na fakt, že v nálezech ze Starého Hradiska, jež jsou uloženy v boskovičském muzeu, by zřejmě bylo možné odlišit předměty z předválečných a meziválečných výzkumů, a to porovnáním artefaktů (ne)publikovaných F. Lipkou a K. Snětinou (1912; 1913) s katalogem J. Meduny (1961).

Volba padla na Staré Hradisko zřejmě kvůli tomu, že se ve dvacátých letech opakovaně objevovalo v Červinkových návrzích na výzkumy a bylo o něm známo, že je významnou lokalitou. Ovšem byl zde patrně ještě další podnět. Někdy v letech 1930–31 boskovické muzeum z popudu K. Snětiny žádalo Ministerstvo školství a národní osvěty o dotaci na své vlastní výkopy na Starém Hradisku. Ministerstvo však v listopadu 1931 odpovědělo, že „žádost za poskytnutí subvence na vykopávky ve Starém Hradisku byla postoupena archeologickému ústavu v Praze, aby podal příslušný návrh o případném dotování výzkumů, jež by se měly dít v dohodě s muzeem v Prostějově, v jehož obvodu se nachází naleziště“ (Musejní protokoly z let 1905–1932 – Zápis o výborové schůzi musejního spolku v Boskovicích konané dne 12. ledna 1932 v sokolovně o 6. hod. več.; MB Boskovice, inv. č. O 103; srv. Čížmář 1984, 4–5). Interdisciplinárně pojatý plošný výzkum proběhl v letech 1934–37 ve spolupráci Státního archeologického ústavu a Moravského zemského muzea v Brně, přičemž od roku 1935 se do něj zapojilo také muzeum v Prostějově, kde nakonec skončila menší část nálezů; drtivá většina jich je dnes uložena v Moravském zemském muzeu v Brně. Muzeum v Boskovicích se na něm nijak nepodílelo, přestože K. Snětina byl na výzkumu vítaným hostem a před začátkem výkopů v roce 1934 jej přímo v Boskovicích navštívil osobně J. Böhm (Musejní protokoly z let 1933–1952 – Zápis o výborové schůzi musejního spolku v Boskovicích konané dne 22. září 1934 v místnostech Sokolovny o 18. hod; MB Boskovice, inv. č. O 103). V roce 1938 byl výzkum Starého Hradiska přerušen, plánovalo se ovšem jeho pokračování v roce 1939 („K Programu výzkumu [na rok 1938 – pozn. M. H.] připojuje Dr. J. Böhm poznámku, že Morava není ve výzkumu pro příští rok zahrnuta ... a že zejména pokračování ve výzkumu Starého Hradiska bude uskutečněno po jednoroční přestávce, aby byl získán čas ku zpracování materiálu“; Protokol sepsaný dne 20. prosince 1937 o poradě Čs. Státního archeologického ústavu, Národního musea a Ministerstva školství a národní osvěty o výzkumném programu na rok 1938 a přidělování archeologických nálezů, čj. 3539/37; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 11, inv. č. 149). K tomu však již kvůli zásadním změnám politické situace (a zřejmě také kvůli nástupu J. Böhma do funkce ředitele Státního archeologického ústavu v březnu 1939) nedošlo.¹⁸ Přestože výzkum z let 1934–37 nebyl nikdy souhrnně zpracován a vyhodnocen, již během něj a krátce po jeho ukončení vyšly dílčí zprávy o prvních třech výzkumných sezónách (Böhm 1935; 1936; 1937) a některé tematicky zaměřené souhrnné, popř. přípravné studie (Fietz 1937; Skutil 1935; 1937; 1939a; 1939b; 1940; Stehlík – Skutil 1936).¹⁹ Nepopiratelnou Böhmovu inspiraci tvořily metodické postupy německé archeologie a výzkum Gerharda Bersu na Goldbergu (Böhm 1935, 9 – pozn. 6; Čížmář 2001, 758–761; srv. Rataj – Šolle – Vencl 2003, 156–157). V poválečném období posloužil způsob výzkumu Starého Hradiska jako vzor a právě pod jeho vlivem se velkorysý plošný odkryv stal tehdy takřka všeobecně závaznou normou.

V meziválečném období se svého výzkumu dočkaly také Stradonice. V závěru roku 1928 tehdejší zastupující ředitel Státního archeologického ústavu Karel Buchtela navštívil Kancelář prezidenta republiky a přednesl návrh na pětiletý projekt výzkumu Stradonic spolu se žádostí o finanční podporu. Ta byla se souhlasem prezidenta republiky T. G. Masaryka udělena, a to pro rok 1929 ve výši 25 000 korun, jež pocházely z úroků jmění Národního fondu Masarykova.²⁰ Cíl výzkumu zformuloval K. Buchtela v lednu 1929 následujícími větami: „K ... všeobecným theoretickým problémům váží se jiné problémy týkající se Hradiska přímo. Píčov výkop, omezený rozsahově a časově, naprosto nepřinesl rozluštění otázky Hradiska. Pí sice zjistil zbytky opevnění, hradeb z kamenů na sucho stavěných, půdorysy chat, ale o celkové dispozici Hradiska jako pevnosti, systému a způsobu fortifikací, konstrukci a dispozici příbytků, uspořádání vnitřním a t. d. nevíme vůbec nic. Nemáme nejmenších vědomostí o tom, kde leželo pohřebiště tohoto města[,] a mimo to důležitý bude výzkum míst sousedních, zejména na Krušné Hoře, kde lze očekávat doly na rudu železnou, kterou obyvatelé Hradiska sami dolovali a zpracovávali. ... Stradonice jsou v Čechách jedinečným objektem svého druhu a moderní jejich přezkoumání je tím důležitější, že stále se opakující nálezy a místní ohledání ukázalo, že nejsou ještě lokalitou

¹⁷ Státní archeologický ústav byl sice již při svém zřízení v roce 1919 koncipován jako instituce, která bude mj. provádět systematické (tj. plošné) výzkumy, ovšem jeho první konzervátoři (J. A. Jíra i I. L. Červinka) si tento záměr vykládali po svém a jejich způsob vedení výzkumů novým nárokům neodpovídal. Výzkumy v jejich podání v podstatě spočívaly v položení tzv. hledacích sond, jež byly v místech nálezů rozšiřovány do plochy omezeného rozsahu.

¹⁸ J. Böhm se ovšem zřejmě i poté zamýšlel k výzkumu Starého Hradiska vrátit. V celostátním plánu výzkumů na rok 1951 se totiž nachází výmluvný záznam „Staré Hradisko – ředitel“ (Zpráva o návrhu výzkumných prací a pracovního programu na rok 1951 smlouvaného v Nitraně u Hrádku ve dnech 6.–12. srpna 1950, čj. 5535/50; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54).

¹⁹ Absurdní je proto tvrzení, že Böhmův výzkum nemohl „bádání o laténských oppidech nijak ovlivnit“ (Salač 2011a, 466).

²⁰ V roce 1929 T. G. Masaryk finančně podpořil ještě výzkumy Libušína, římské stanice u Mušova a pohřebiště z doby hradištní v Devínské Nové Vsi (srv. např. Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 202).

vyčerpánou, a že přinesou patrně ještě četná překvapení. Provedení výzkumu jest tím naléhavější, že stále obdělávání půdy ruší hradiště víc a více, takže lze říci, že k zahájení výzkumu jest nejvyšší čas. Účelem letošního výzkumu jest především zjistiti dnešní stav Hradiska[,] a vybudovati tak program výzkumů pro příští roky. Současně bude už letos prováděn výzkum soustaoný[,] a sice hlavně pokud jde o opevnění a pak na některých partiích v hradišti samém“ (rozklad K. Buchtely Kanceláři prezidenta republiky o Stradonicích, 11. ledna 1929; Archiv KPR – fond Kancelář prezidenta republiky, karton 55, inv. č. 670, sign. D 6397/29). Udělení dotace sice vyjednal Státní archeologický ústav, ovšem samotný výzkum proběhl pod vedením Albína Stockého v závěru jeho působení v Národním muzeu,²¹ z jehož podnětu se navíc přistoupilo k zaměření lokality a jejímu leteckému snímkování (Archiv KPR – fond Kancelář prezidenta republiky, karton 55, inv. č. 670, sign. D 6397/29). Z původního pětiletého projektu nakonec sešlo a výzkum zůstal omezen na jedinou sezónu,²² a to zřejmě především kvůli snižování rozpočtu Státního archeologického ústavu od roku 1930 v důsledku obecné ekonomické krize (srv. Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 202).²³

Zhruba v polovině třicátých let 20. století vstoupilo na scénu jihočeské oppidum Třísov. Třísovské hradiště náleží podle data svého objevu k našim nejstarším známým opevněním (Sklenář 1972), na jeho laténské stáří však poprvé poukázal teprve Jan Eisner (1923, 27 – pozn. 173), jehož zmínka ale upadla v zapomenutí. Pro archeologii doby laténské jej tudíž znovuobjevil teprve Leonhard Franz v roce 1934 (Franz 1935, 37–39). Stalo se tak v rámci šířeji založeného projektu výzkumu českého pohraničí, který prováděla Německá univerzita v Praze od roku 1931, a to částečně z podnětu místního učitele a vlastivědného badatele Karla Brdlika. Motiv vlastního výzkumu Třísova, který proběhl za podpory Německé společnosti věd a umění Československé republiky²⁴ v letech 1935–38 pod vedením L. Franze a C. Streitové (některé nálezy byly ovšem prokazatelně získány ještě později; Franz 1943), spočíval v tomto případě jednoznačně v poznání atraktivní lokality v náleзовě tehdy poměrně chudém regionu (Franz 1942, 5, 11). Ukončen byl kvůli Franzově odchodu z Prahy na univerzitu do Lipska na přelomu let 1938 a 1939.

Novou představu o oppidech, založenou mj. na výsledcích výše uvedeného výzkumu Starého Hradiska, představil J. Böhm v pozoruhodné *Kronice objeveného věku* (Böhm 1941). Oppida interpretoval jako města, v nichž se koncentroval obchod a řemeslná výroba, tj. ekonomická (a tudíž také politická) moc. Právě zde je možné hledat kořeny populárního výkladu oppid jako (předchůdců) měst, který J. Böhm rozvedl v populárně laděném (ryze odborném, ovšem přístupně psaném) poválečném spisku (Böhm 1946), a tento pohled na oppida přetrval prakticky až do přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století (srv. např. Břeň 1960, 324–335; Pleiner – Rybová eds. 1978, 607–624), jakkoliv zároveň panovalo vědomí, že z hlediska významu/funkce není možné klást jednotlivé lokality na stejnou úroveň (srv. již Franz 1942, 49; dále např. Filip 1956, 324–332 aj.). Zásadní bylo také propojení předchozího vývoje doby laténské s obdobím tzv. stradonické kultury, tj. postulování kontinuity vývoje od období plochých pohřebišť k období oppid, ovšem s výjimkou jižních Čech (Böhm 1941, 443–444).

Nová doba s novými možnostmi aneb další oppida a výzkumy téměř bez hranic

Léta II. světové války (a obzvláště její druhé poloviny) výzkumům (nejen) laténských oppid z pochopitelných důvodů nepřála. Teprve po jejím skončení a obnovení činnosti archeologických institucí i aktivit soukromníků v druhé polovině čtyřicátých let registrujeme další výzkumné akce, jež ovšem měly své kořeny již v dřívější době. Jejich výsledkem bylo rozpoznání tří nových oppid – Závisti, Nevězic a Hrazan.

²¹ V. Salač mylně uvádí, že se jednalo „o plánovité univerzitní výzkumy“ (Salač 1929, 465). A. Stocký odešel na univerzitu teprve po ukončení výzkumu, neboť „řádným profesorem praehistorické archeologie a etnografie“ byl jmenován teprve k 1. říjnu 1929 (dopis MŠANO A. Stockému, 8. července 1929; Archiv UK – fond Albín Stocký, karton 1).

²² V souvislosti s výzkumy Starého Hradiska a Stradonic ve dvacátých letech 20. století je poněkud podivné tvrzení, že tehdejší terénní aktivity byly „velmi omezené“ (Salač 2011a, 465). Jejich rozsah i intenzita totiž zhruba odpovídaly předválečným výkopům (srv. Stradonice 1902 vs. 1929, Staré Hradisko 1907–12 vs. 1919–21, 1924–25).

²³ Okolnost, že původně plánovaný rozsáhlejší záměr výzkumu oppida Stradonice vyzněl do ztracena, může být dalším důvodem, proč J. Böhm zvolil ve třicátých letech 20. století k modelovému plošnému výzkumu právě Staré Hradisko, tj. jiné oppidum jako kontrast k neúspěšnému stradonickému projektu.

²⁴ Podle V. Salače „se jednalo o vykopávky Německé univerzity v Praze podporované Německou akademií v Praze“ (Salač 2011a, 466). Toto tvrzení (ne)odpovídá skutečnosti zhruba stejně, jako kdyby bylo uvedeno, že výzkum uskutečnila Německá Karlova univerzita (název po roce 1939) za podpory Německé společnosti věd a umění Československé republiky (název v letech 1924–39).

Povrchové průzkumy Závisti, které umožnily datování tohoto naleziště do doby laténské, započaly již v roce 1943 (*Prošek 1947–48*, 43–44), ale prozatím nevyústily v terénní odkryv. Nepochybně se však s ním již tehdy počítalo. To naznačuje reakce J. Böhma na jeden podnět v tomto duchu z počátku roku 1948, podle níž „s výzkumem hradiska počítá, teprve však po vyjasnění majetkových poměrů a po proměření hradiska“ (dopis J. Krále Státnímu archeologickému ústavu, 14. ledna 1948; dopis J. Böhma J. Královi, 5. února 1948; vše Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54).

Jako druhé v pořadí vstoupily na poválečnou scénu Nevězice. Hradiště bylo objeveno již v šedesátých letech 19. století (srv. *Sklenář 2011*, 209) a zařazeno do doby hradištní (*Píč 1909*, 378). Na tamější laténské nálezy upozornil teprve v letech 1930 a 1940 Bedřich Dubský (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 671/30, 2638/40; dopis B. Dubského Státnímu archeologickému ústavu, 22. května 1940; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 50), který zde kromě laténské keramiky našel také knovízské střepy (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 671/30; *Dubský 1932*, 60). Jako oppidum klasifikoval Nevězice (ovšem rovněž pouze na základě povrchových průzkumů) poprvé teprve Josef Maličský (*1947–48*, 39). S vědomím a svolením Státního archeologického ústavu zde koncem srpna 1948 provedli J. Maličský a B. Dubský menší sondážní výzkum (dopis B. Dubského Státnímu archeologickému ústavu, 7. listopadu 1947; dopis J. Böhma B. Dubskému, 5. dubna 1948; vše Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54). Oproti původnímu záměru společného postupu však nakonec každý z nich kopal zvlášť. J. Maličský prozkoumal sedm sond ve vnitřním areálu oppida (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 63/49; *Zavřel 2000*), B. Dubský založil (ovšem nedokopal) zřejmě pouze jedinou sondu v jedné ze západních teras, v níž zachytil opevnění (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 5522/48; *Drda 1987*, 524, obr. 11:1–3). Výzkum si kladl za cíl prokázat/vyvrátit, zda lze Nevězice počítat k oppidům, neboť mezi oběma badateli v tomto směru nepanovala shoda (srv. archiv NZ AÚ AV ČR Praha, příloha k čj. 63/49). Tento motiv ostatně vyplývá z již zmíněného Dubského dopisu Státnímu archeologickému ústavu, kterým jej žádal o povolení: „... provedl bych s p. JUDr. Maličským průzkum stradonických chat, existují-li tam a není-li stradon. keramika na původním hallst. tomto hradišti pouze stopou povrchového dočasného pobytu, jaký jsem na j. místech při l. břehu Vltavy zjistil. Sondáže by se provedly jen na poli a v lese, nalezně-li se stradon. chata, byla by prozkoumána (jedna)“ (dopis B. Dubského Státnímu archeologickému ústavu, 7. listopadu 1947; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54). Následně zde v letech 1949–50 uskutečnilo Národní muzeum pod vedením Bedřicha Svobody zjišťovací výzkum (*Svoboda 1950*; *Drda 1987*, 524–536, obr. 4–7, 8:1, 11:4–19), a to v rámci tehdejšího zaměření své činnosti na jižní Čechy, ovšem zároveň nepochybně též s motivací rozšířit poznatky o lokalitě po nepříliš rozsáhlém sondování předchozího roku. Hodny zaznamenání jsou okolnosti spojené s počátkem tohoto výzkumu. V roce 1949 totiž Národní muzeum obnovilo po II. světové válce svoji terénní činnost a v rámci tehdejší praxe, jejíž kořeny sahaly k protektorátnímu vládnímu nařízení o archeologické památkové péči se zakotveným výhradním postavením Státního archeologického ústavu v povolování a koordinaci výzkumů (§ 5, odst. 1; *Blažek – Lutovská 2002*, 631), předložilo této instituci pro rok 1949 plán výzkumu pěti lokalit (mj. Nevězic), přičemž „ zvolilo k tomu účelu objekty, které vhodně doplní dosavadní sbírky a přinesou podstatné obohacení dosavadního poznání pravěku, zvláště jižních Čech, které dosud nebyly ještě plně zapojeny do prehistorického výzkumnictví“ (dopis Národního muzea Státnímu archeologickému ústavu, 28. prosince 1948; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 207). Státní archeologický ústav poskytl pro tyto účely dotaci 300 000 korun a zároveň si vymínil, že „poukázaný obnos bude použit výhradně jen k úhradě nákladů spojených s výzkumem nalezišť ve Vašem dopise uvedených nebo jiných objektů, jež pravěké oddělení jako náhradní vybere v dohodě s ústavem“ (dopis Státního archeologického ústavu Národnímu muzeu, 31. prosince 1948; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 207).²⁵ Právě nadřazená a v podstatě monopolní role Státního archeologického ústavu byla v Národním muzeu vnímána značně negativně, což později sehrálo významnou úlohu. Zatímco v předválečné době vycházel

²⁵ Způsob přidělování dotací na výzkumy, tj. výhradní role Státního archeologického ústavu při nakládání s finančními prostředky, byl důsledkem neshod mezi jednotlivými institucemi v rámci Sboru pro výzkum slovanských hradišť (k jeho historii srv. *Martinovský 1999*). Již po necelém půl roce jeho existence (počátkem března 1948) totiž J. Böhm sděloval, že „chtěje zapojit do toho [tj. do výzkumu hradišť – pozn. M. H.] všechny interesenty, musel jsem vytvořit sbor pro výzkum slovanských hradisek. Tím ovšem dána příležitost, aby do věci mluvili také kritikové, kteří se jinak pozitivní práci velmi svědomitě vyhýbají. Jsem dalek toho, abych věc řešil totalitně, ale v zájmu věci vidím, že bude důležitější, budeme-li penězi disponovat jenom my, to jest ústav sám. Předložím proto po dohodě s kolegou Poulíkem návrh na zvýšení dotací ústavu na rok 1949, takže bychom nebyli zavázáni žádně jiné instituci. ... Úpravu celkových dotací ústavu bych považoval za nejschůdnější cestu, poněvadž jejich užití bude vyhrazeno jen ústavním činitelům“ (*Martinovský 1999*, 189). Tento plán se tudíž evidentně podařilo realizovat již pro rok 1949, čímž se existence Sboru pro výzkum slovanských hradišť stala v podstatě zbytečnou. Korigovat je tudíž třeba úvahy o ukončení jeho činnosti teprve v souvislosti se zákonem o dobrovolných organizacích a shromážděních z roku 1951 (zákon č. 68/1951 Sb.), jenž prakticky zlikvidoval spolky (*Martinovský 1999*, 190–191).

vztah obou institucí navenek z rovnoprávného partnerství a jejich zájmy se spíše doplňovaly, nyní byl Státní archeologický ústav jednoznačně v dominantní pozici a navíc jeho ředitel J. Böhm byl mistrem zákulisních tahů. To dobře ilustruje úryvek z dopisu adresovaného V. Budinskému-Kričkoví v závěru roku 1947: „Prosadil jsem u ministerstva, že pod ‚subvence na ochranu památek‘ nepatří jenom kostely, chalupy atd., ale že ochranou je i výzkum. Z tohoto titulu budeme dostávat asi půl milionu korun mimo náš rozpočet. Protože percipientem subvence nemůže být náš ústav jako státní instituce, vytvořili jsme Sbor pro výzkum slovenských hradisek, který má dvě větve. Českou a moravskou. Sbor se usnází na programu, na tom[,] kdo výkop provede i kdo bude percipientem subvence. Pro Levý Hradec dostane subvenci čl. společnost prehistorická, pro Strachotín Moravský archeologický klub, ale oba dva výkopy provede ústav. Pro Libici dostane subvenci Hellichovo museum v Poděbradech a výkop provede Národní museum. Jak vidíš, decentralisují vesele, ale při tom nakonec všechny nitky, iniciativa a výše subvencí zůstává v rukou ústavu“ (dopis J. Böhma V. Budinskému-Kričkoví, 2. prosince 1947; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 8, inv. č. 81). Teprve ve zprávě o činnosti prehistorického oddělení Národního muzea za rok 1954 mohl jeho tehdejší vedoucí Jiří Neustupný s jistým zadostiučiněním (a za poněkud změněné situace) konstatovat, že „po své od roku 1941 provádělo oddělení výzkum podle svých potřeb a vlastními prostředky“ (Neustupný 1955, 200).

Podnětem pro zahájení výzkumu Hrazan se staly objevy sedlčanského lékaře, majitele místní chaty a vlastivědného nadšence Bohuše Kareše na konci čtyřicátých let 20. století (Jansová 1986, 9–10; srv. Šimek 1949, 109–110; archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 3396/49). Výzkum měl původně začít provádět Václav Spurný, a to v roce 1950.²⁶ Na jaře téhož roku však do Státního archeologického ústavu nastoupila Libuše Horáková-Jansová, která v něm působila již před II. světovou válkou, a právě jí byl hrazanský výzkum nakonec svěřen. V roce 1950 se ovšem její pozornost zaměřila na dvě jiné fortifikace na Sedlčansku (Horáková-Jansová 1951a; 1951b; Dobeš – Korený 2010; Sláma 1991; srv. Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 211–213) a Hrazany zůstaly na okraji jejího zájmu (Jansová 1965, 37; srv. Šimek 1949, 110; archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 2191/50). Teprve v následujícím roce také zde proběhl menší výzkum a jeho první výsledky umožnily zařadit Hrazany mezi oppida (Horáková-Jansová 1952, 105–106). Záminkou k tehdejší výzkumům na Sedlčansku byla zřejmě výstavba Slapské přehrady, jež byla zahájena v roce 1949. Ostatně okolnost, že tehdy vskutku probíhal také povrchový průzkum jejího zátopového území, lze bezpečně doložit (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 2745/51). Ovšem prvotním motivem hrazanského výzkumu nebylo „napojit archeologické bádání na ... budování socialismu“ (Salač 2011a). Výstavba Slapské přehrady posloužila jako pouhý instrument při průzkumu regionu a zjišťovacích výzkumech vybraných nalezišť a žádný zlom v další činnosti Státního archeologického ústavu (a výzkumu oppid) rozhodně neznamenala. Idea spojení archeologických výzkumů s rozsáhlými stavebními zásahy do terénu byla ostatně staršího data, jak dosvědčuje pasáž z jednoho dopisu z roku 1946 s programovým zaměřením: „Práce budou určovány v své řadě technickými potřebami průmyslovými, na př. stavbou plynovodu Most – Praha, v druhé řadě soustavnou pozorností k slovenskému osídlení“ (koncept dopisu Státního archeologického ústavu Státnímu archeologickému ústavu v Martině, 15. ledna 1946; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 8, inv. č. 81), a tudíž s tzv. socialistickou výstavbou přímo nesouvisela.

Počátky dlouholetého výzkumu oppida Třísov pod vedením Jiřího Břeně spadají do roku 1954.²⁷ V. Salač považuje za motiv třísovského výzkumu prestižně motivované soupeření mezi Národním muzeem a Archeologickým ústavem (Salač 2011a, 468), avšak prameny i publikované zmínky jej usvědčují z (částečného) omylu. V souvislosti se zásadními změnami v muzejnictví, které proběhly na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století (zestátnění muzeí, rozpuštění většiny muzejních spolků, zastavení vydávání muzejních časopisů; srv. Písková 1999, 237–239), bylo Národní muzeum povýšeno na tzv. ústřední metodické centrum pro muzejní práci a z rozhodnutí Ministerstva školství, vědy a umění mu byl svěřen patronát nad některými muzei v pohraničí (Cheb, Sušice, Český Krumlov). V souvislosti s přípravou nových expozic v těchto muzeích započal v roce 1953 také projekt výzkumu šumavského

²⁶ Kromě plánu práce V. Spurného na rok 1950 („Červen: Výkop na Sedlčansku/Hrazany, knovíz. hradiště, event. ještě Zvírotice?“; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54) to dokládá také dopis B. Kareše z konce ledna 1950: „Panu Dru Spurnému [vyřídíte] pak, že pro průzkum oppida Hrazany (latěn) bude míti k dispozici ihned pod hradištěm chatu se dvěma lůžky, teplou, byť primitivní, se sporákem a zásobou dříví, od autobusu ½ hodiny vzdálenou (stanice Žďár). Kromě toho že bude možno probádati u Nalžovského Podhájí hradiště, kdež nalezena torsa spálených hradeb, dále zajímavá kruhovitá hradiště Velké kolo, beze sporu unikát, aniž nadsazují. Všechna tato sídliště jsou od sebe ne více než 5–7 km vzdálena, takže bude možno vždy chatu dosáhnouti“ (dopis B. Kareše Státnímu archeologickému ústavu, bez data – doručeno 31. ledna 1950; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 4, inv. č. 32; srv. též archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 2191/50).

²⁷ Třísov je ovšem uveden již v plánu archeologických výzkumů na rok 1951 (Zpráva o návrhu výzkumných prací a pracovního programu na rok 1951 smlouvaného v Nitrianském Hrádku ve dnech 6.–12. srpna 1950, čj. 5535/50; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54).

pohraničí (*Neustupný 1954*), který navázal na tradici podobných projektů Národního muzea v předválečné době (průzkum Příbramska ve spolupráci s J. V. Bezděkou v druhé polovině třicátých let 20. století) a tehdejší aktivity Německé univerzity v Praze v této oblasti. V rámci tohoto projektu proběhly v roce 1954 zjišťovací výzkumy na Obřím hradu u Kašperských Hor, Sedle u Albrechtic, v Boleticích, na hradišti Raziberg, v Bavorovicích a poprvé se sondovalo také na oppidu v Třísově (*Neustupný 1955, 200*). V následujícím roce (tj. 1955) proběhly terénní akce v Hradci u Ústalče a opět na Obřím hradu, geodeticky se zaměřovalo hradiště Sedlo u Albrechtic, menší výzkumy se uskutečnily také v Hořejanech a na Šancích u Březnice; na Třísově proběhla druhá sezóna výzkumu a již tehdy bylo rozhodnuto, že zdejší výzkum bude v následujících letech preferován (*Neustupný 1956, 206*). Výkopy na třísovském oppidu se totiž prakticky jako jediné ukázaly nálezově perspektivní a právě tato okolnost přispěla k rozhodnutí zahájit rozsáhlejší výzkum právě zde. Na samém počátku výzkumu třísovského oppida v padesátých letech 20. století tudíž stál jednoznačně projekt pomoci muzeím v pohraničí spojený s průzkumem regionu. Naopak řevnivost mezi Národním muzeem a Archeologickým ústavem a z toho vyplývající snaha napodobit velkorysé výzkumy Archeologického ústavu stála u (pozdějšího) rozhodnutí pojmout výzkum Třísova právě v tomto duchu. Po dokončení odkryvů v roce 1956 byl výzkum v následujícím roce zastaven kvůli vyčerpání celého prehistorického oddělení přípravou nové archeologické expozice v Národním muzeu. V roce 1958 proběhl záchranný výzkum v předpolí oppida a kromě něj byly položeny dvě sondy v centrální části lokality. V roce 1959 byl třísovský výzkum zařazen do tzv. Státního plánu vědeckovýzkumných prací a teprve od tohoto okamžiku se rozběhl opravdu naplno. Ukončen byl teprve v roce 1982.

Průzkumy a výzkumy oppid na přelomu čtyřicátých a padesátých let tudíž vycházely ze snahy jednotlivé lokality přesně datovat (Závist, Nevězice, Hrazany), popř. z nich získat nálezy (Třísov). Tento trend souvisel podle mého soudu s tehdejší snahou o soustavný průzkum hradišť (tj. sestavení jejich soupisu a datování jednotlivých lokalit), formulovaný ostatně pro slovanská hradiště J. Böhmem již v závěru roku 1939 (*Lutovská – Lutovský 2002*) a po válce krátkodobě institucionalizovaný v podobě Sboru pro výzkum slovanských hradišť (*Martinovský 1999*). Výzkum Hrazan (a v návaznosti na něj také výzkum Třísova) nakonec přerostl v rozsáhlou akci, ovšem již za poněkud odlišných podmínek. Po změně politických poměrů v únoru 1948 musel ředitel Státního archeologického ústavu J. Böhm opakovaně odvracet návrhy, podněty a požadavky, jež činnost „jeho“ instituce neustále nepřijemně omezovaly (Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 44, 45; srv. *Rataj – Šolle – Vencl 2003, 151–152, 161, pozn. 31*). Postupně nepochybně dospěl k přesvědčení, že jedním z předpokladů zajištění další existence archeologie jako oboru je získání podpory nejvyšších (stranických a státních) míst. Vhodná příležitost se naskytla teprve v polovině roku 1951. V souvislosti s výstavbou Hutního kombinátu na východním Slovensku (HUKO) vyzval na konci června 1951 ing. Gavlas, vedoucí kulturního oddělení Stavoprojektu při stavbě HUKO, Štátný archeologický ústav v Martině „*o prevedenie preventívnych výskumov a sledovanie veľkých pozemných prác pri stavbe asi dvestotisícového mesta premyselných podnikov pre 60.000 robotníkov. ... Súčasne sa navrhuje po vzore veľkých archeologických expedícií v SSSR, aby sa ihneď začalo s organizáciou podobnej expedície, so sídlom v okolí Košíc, ktorá by bola vybavená personálne, technicky a zabezpečená finančne. Nakoľko táto úloha prišla neočakávané, nebola plánovaná, je potrebné do veci zainteresovať príslušné politické a správne orgány a zaistiť mimoriadne prostriedky*“ (dopis Štátného archeologického ústavu v Martině Štátnímu archeologickému ústavu v Praze, 26. června 1951; Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 11, inv. č. 163). J. Böhm na tuto výzvu zareagoval pohotově a již 29. června (!) vyjednal na Ministerstvu školství, vědy a umění (politickou) podporu pro celý projekt. Odtud vedla přímá cesta k vládnímu usnesení ze 4. září 1951, jímž byla mj. zřízena archeologická expedice HUKO. Pro Státní archeologický ústav, jemuž do té doby opakovaně hrozila redukce pracovních sil, to znamenalo počátek takřka okamžitého výrazného personálního růstu i mnohem lepšího finančního zabezpečení. Spolu s jeho převedením do nově vytvořené Československé akademie věd na přelomu let 1952 a 1953 a společenským vzestupem J. Böhma podmíněným faustovsky motivovanou „angažovaností“ (*Rataj – Šolle – Vencl 2003, 161–163*) představovaly **okolnosti** vzniku expedice HUKO **klíčovou událost** v dalším rozvoji této instituce, jež se promítla také do zahájení dlouholetých systematických výzkumů (nejen) oppid. Bezprostředním důsledkem výzkumů na východním Slovensku sice bylo již v druhé polovině roku 1951 „úplné zastavení[, jež] postihlo v Čechách třináct výzkumů, na Moravě 6 výzkumů, časové omezení pro r. 1951 týká se v Čechách 3 výzkumů, na Moravě 2 výzkumů. ... Od r. 1952 počínaje bude se pokračovat v Čechách a na Moravě jen ve výzkumech, které mají zásadní význam historický, nebo ve výzkumech, které je nutno provést, poněvadž jsou ohroženy stavbami nebo jinými terénními úpravami“ (Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 11, inv. č. 163). Výzkum oppida v Hrazanech ovšem zastaven nebyl, v omezeném rozsahu se v něm pokračovalo v roce 1952 a teprve od roku 1953 se původně pouhá zjišťovací

akce rozrostla ve velkorysý plošný odkryv (*Jansová 1960, 650*), jenž trval až do roku 1963.²⁸ Teprve změna podmínek v letech 1951–52 tudíž způsobila, že se výzkum hrazanského oppida stal nakonec přelomovou záležitostí v poválečném terénním výzkumu oppid.

Souběžně s ještě probíhajícím výzkumem Hrazan započal v roce 1963 vůbec první (a v rámci českých i moravských oppid doposud nejrozsáhlejší) výzkum Závisti, kde stál na počátku vskutku bizarní motiv (*Motyková 2003, 613–614*).²⁹ Výzkum tohoto hradiště se ovšem připravoval již v předchozích letech (*Motyková 2003, 613*; srv. *Motyková – Drda – Rybová 1978, 14*) a lze se domnívat, že by byl dříve nebo později zahájen i bez „příspěví“ blížícího se mezinárodního prehistorického kongresu. Probíhal až do roku 1989, a to ve dvou etapách (1963–73 Libuše Jansová; 1973–89 tým pod vedením Karly Motykové).

O rok později byl obnoven výzkum moravského oppida Staré Hradisko. Ve srovnání s dlouhodobými poválečnými odkryvy na Hrazanech, Třisově i Závisti však v tomto případě zůstala akce pod vedením Jiřího Meduny časově (nikoliv prostorově) omezena (probíhala v letech 1964–66 a 1972–73), navíc jí předcházelo katalogové zpřístupnění souboru nálezů z výkopů F. Lipky a K. Snětiny, uložených v muzeu v Boskovicích (*Meduna 1961*), k němuž po první fázi odkryvů přibyl ještě katalog nálezů z ostatních muzejních sbírek (*Meduna 1970*). Je pravda, že výzkum nebyl doposud kompletně publikován (*Salač 2011a, 470*), ovšem zároveň je vhodné uvést, že ke každé sezóně zpracoval J. Meduna důkladnou a pečlivou nálezovou zprávu, což je fakt, o němž si mohly takřka všechny výzkumy českých oppid až do nedávné doby nechat jenom zdát. Na Medunovy výzkumy navázal v letech 1983–91 a 1993 Miloš Čížmář. Rovněž jeho výzkum není doposud v úplnosti vyhodnocen, ovšem v této souvislosti je také vhodné poznamenat, že pouze v tomto případě byla část získaného materiálu poskytnuta pro diplomové/ disertační práce (*Drechsler 1999; Danielisová 2003; Hlava 2006; Čížmář 2008; Ženožičková 2009*).

V roce 1971 byl zahájen výzkum Hradiště u Českých Lhotic, který probíhal až do roku 1987. Zdejší oppidum bylo kvůli opakovaným snahám o využití jeho plochy k zástavbě prohlášeno v roce 1965 tehdejším Ministerstvem školství a kultury za Archeologickou památkovou rezervaci, ovšem tlak na povolení výstavby rekreačních objektů a hospodářských staveb místního JZD, jemuž pozemky na oppidu patřily, neustal. Argumentem potenciálních stavebníků byl paradoxně především fakt, že je chráněna dosud blíže neprozkoumaná lokalita, a z pohledu (části) zainteresované veřejnosti tudíž panovaly pochybnosti o oprávněnosti tohoto stavu. Logika takového uvažování byla (a dosud je) vskutku přímočará a lze ji shrnout do následující věty: Proč se má chránit něco, o čem vlastně nic nevíme? Odbor kultury Okresního národního výboru v Chrudimi proto pro rok 1971 uvolnil finanční prostředky a požádal o provedení výzkumu Archeologický ústav ČSAV v Praze. Ujal se jej Milan Princ, tehdy vedoucí jeho záchranného oddělení (*Danielisová 2010a, 6*).

V roce 1980 se na oppidu Nevězice odehrála nevelká záchranná akce v souvislosti s budováním svážné cesty, jež poškodila tamější opevnění. Záhy byla kompletně publikována, a to spolu s vyhodnocením (části) starších výzkumů (*Drda 1987*).

Kuloárově známé okolnosti výzkumu Stradonic v roce 1981 (*Salač 2011a, 470*) zřejmě nemají (nejen) v naší archeologii obdoby, zato plně absolutorium zaslouží jeho ucelené zveřejnění v relativně krátké době (*Rybová – Drda 1989; 1994*). Výsledky tohoto výzkumu stály spolu se studií Jiřího Waldhausera (1983) na počátku formulování odlišných názorů na postavení a funkci oppid ve struktuře laténského osídlení, chronologii a příčiny jejich zániku (*Salač 2011a, 470*), což ovšem bylo podmíněno také celkovou změnou společenského klimatu po roce 1989 a s tím souvisící výrazně větší možností publikovat bez problémů a omezení názory výrazně odlišné od jediného „závazného/správného“ výkladu. A je jen dobře, že tato diskuse trvá dodnes (naposledy *Danielisová 2010b; 2011*). Pro úplnost dodejme, že v letech 1982–84 proběhly na Stradonicích ještě tři drobné terénní akce, z nichž dvě měly záchranný charakter (souhrnně *Rybová – Drda 1994, 10, 148–149*).

Na dlouhodobé výzkumy oppid od padesátých do přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století je možné nahlížet z různých úhlů pohledu. Je jisté, že v kontextu doby, v níž se odehrály, nepředstavují žádný zvláštní jev, neboť z hlediska své strategie a/nebo stavu zpracování mají analogie nejen v ostatních typech lokalit z doby laténské (srv. *Venclová ed. 2008, 15–18*), ale i v jiných obdobích.

²⁸ Jen pro zajímavost uvedme, že změněné (výrazně zlepšené) podmínky se promítly také do oficiální pracovní smlouvy vedoucí výzkumu Hrazan L. Horákové-Jansové. Ta totiž byla do Státního archeologického ústavu přijata na jaře 1950 jen na poloviční úvazek (24 hodiny týdně), od 1. října 1951 došlo v souvislosti s projektem HUKO k jeho zvýšení na 32 hodiny týdně a již od 1. dubna 1952 byla zaměstnána na celý úvazek (Archiv AV ČR – fond Státní archeologický ústav, karton 2, osobní spis L. Horákové).

²⁹ V. Salač (2011a, 468) v tomto případě v podstatě pouze převyprávěl již publikované informace, aniž by uvedl zdroj, z něhož čerpal.

V úvahách o smyslu a strategii takovýchto výzkumů předložil V. Salač (2011a, 466–472) celou škálu trefných hodnocení a postřehů, s nimiž je možné prakticky bez výhrad souhlasit. Ostatně v části své kritiky výzkumu oppid v éře socialismu dospěl k obdobným závěrům jako před více než dvaceti lety J. Waldhauser (1990, 23–25, 27–28). A je paradoxní, že strategie výzkumu může být u každé lokality zdůvodněna zcela logicky a konzistentně (srv. např. *Motyková 2003*, 613–617). Podle mého soudu přitom není hlavním nedostatkem tehdejších odkryvů samotný fakt, že probíhaly, ale okolnost, že takřka ze všech oppid bylo prakticky stejnými metodami shromážděno obrovské (tehdy evidentně fyzicky nevyhodnotitelné) množství pramenů, jež jsou dosud (částečně) nezpracované a zároveň z pohledu problematiky, kterou měly řešit, odpovídají právě době svého získání, nikoliv současným/aktuálním potřebám (srv. *Venclová ed. 2008*, 15). A dovolím si tvrdit, že minimálně u tří dlouhodobých výzkumů (Třisov, Závist, České Lhotice) mají všechna vysvětlení tehdejšího počínání (Salač 2011a, 471–472) jednoho společného jmenovatele, jehož lze shrnout do dvou slov: ztráta soudnosti.

Od terénních výzkumů k povrchovým průzkumům a zpracování fondů aneb nástup střízlivosti

Dlouhodobé terénní výzkumy oppid byly ukončeny převážně již v průběhu osmdesátých let minulého století (Třisov 1982, České Lhotice 1987, Závist 1989), poslední výzkumná sezóna proběhla v roce 1993 na oppidu Staré Hradisko. Na odlišné ekonomické i společenské poměry po roce 1989 musely pochopitelně reagovat také instituce provádějící archeologické výzkumy. Do popředí se nyní dostaly záchranné výzkumy a v této situaci již nebyl prostor na časově i finančně nesmírně náročné plošné výzkumy lokalit, jež nejsou ohroženy stavební činností. Právě v souvislosti se systematickým sledováním stavebních akcí je možné zaznamenat také ojedinělé (drobné) záchranné akce na oppidech (České Lhotice v roce 1991; archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 1962/92; Třisov v roce 2000; *Chvojka – Karasová – Zavořel 2002*; Hrazany v roce 2009; *Lutovský a kol. 2011*, 1185),³⁰ těžiště výzkumu se však nyní přeneslo na nedestruktivní povrchové průzkumy, jakož i zpracování nahromaděného materiálu a toto nové zaměření oppidálního bádání nepochybně přináší své plody (srv. *Salač 2011a*, 470–471).

Je zřejmé, že jakýmkoliv dalším terénním odkryvům musí předcházet vyhodnocení starších výzkumů. V tomto směru není sice situace optimální, ovšem rozhodně ji nelze považovat ani za tragickou. Kompletně jsou zpracovány nálezy ze tří oppid. Jakkoliv je jisté možné (právem) poukazovat na „nemoderní“ způsob zveřejnění (obzvláště) keramiky (Salač 2011a, 468), zůstává faktem, že výzkum oppida v Hrazanech byl kompletně publikován (*Jansová 1986; 1988; 1992*); neméně důležitá je rovněž okolnost, že nálezový soubor je v příbramském muzeu, kam byl odevzdán, bez problémů přístupný. Podrobně zveřejněny byly také výzkumy na oppidu Nevězice z let 1948–50 a 1980 (*Drda 1987; Zavořel 2000*). A v rámci disertační práce byly souhrnně vyhodnoceny rovněž výzkumy M. Prince v Českých Lhoticích (*Danielisová 2008; 2010a*),³¹ přičemž celková představa o tomto oppidu byla nastíněna rovněž v populárně laděné publikaci (*Danielisová – Mangel 2008*); příslušný nálezový fond je navíc přístupný v muzeu v Chrudimi. Publikovány byly také výsledky terénní akce na oppidu Stradonice v roce 1981 (*Rybová – Drda 1994*).

Ostatní výzkumy dosud v úplnosti zpracovány nejsou, k dispozici je ovšem řada studií a článků, jejichž námětem je (většinou) vyhodnocení jednotlivých zkoumaných ploch, popř. konkrétních druhů artefaktů. Další osud nálezů ze Závisti, Třisova a Starého Hradiska je v rukou autorů výzkumů (Závist, Staré Hradisko), popř. příslušných správců muzejních sbírek (Třisov, Staré Hradisko), což ostatně platí i o tzv. starém fondu z oppida Stradonice.

Místo závěru

Motivy výzkumů oppid v našich zemích se patrně nikterak nevymykají motivům výzkumů jakéhokoliv typu lokalit z jakéhokoliv období, neboť jsou vždy produktem doby a každá éra má prostě své limity. Je jisté možné poukazovat na to, že u nás nikdy neexistovala celková strategie výzkumu oppid (Salač 2011a,

³⁰ Ne zcela přesné je tvrzení, že záchranné výzkumy se na žádném oppidu v našich zemích nikdy neuskutečnily (Salač 2011a, 470, 472). Kromě tří zmíněných drobných akcí je možné uvést záchranné výzkumy v předpolí oppida Třisov v roce 1958 (*Hlava 2008*), na oppidu Nevězice v roce 1980 (*Drda 1987*, 517, 536–541, obr. 8:2, 9, 12:1–7) a drobné akce z let 1983 a 1984 na oppidu Stradonice (*Rybová – Drda 1994*, 10, 148–149). Pokud uděláme alespoň v tomto případě výjimku a zahrneme do našich úvah také moravský Hostýn, lze navrch přidat tamější záchranné akce z let 1988 (*Čižmářová – Šmíd 1991*), 1997 (*Čižmář – Geislerová – Unger eds. 2000*, 159) a 1999 (*Čižmář – Geislerová eds. 2006*, 196).

³¹ Obtížně pochopitelné je proto tvrzení, že výzkum v Českých Lhoticích nebyl dosud zpracován (Salač 2011a, 470).

471), ovšem klást na minulost (a to i velmi vzdálenou) nároky dnešní doby je bezpředmětné. Přinejmenším do počátku padesátých let minulého století taková strategie snad ani existovat nemohla. Až do té doby lze rozpoznat v principu pouze dva – tehdy zcela legitimní a všeobecně se vyskytující – motivy: (1) získání nálezů, (2) datování lokality (v rámci regionálního průzkumu). Pomineme-li Píčov specificky motivovaný stradonický výzkum v roce 1902, vymykají se z tohoto rámce pouze dva projekty: (1) nedokončený (a tudíž neúspěšný) výzkum Stradonic, který nakonec zůstal omezen jen na rok 1929, (2) modelový plošný výzkum Starého Hradiska v letech 1934–37. Právě Böhmův cílevědomý výzkum Starého Hradiska si zaslouží pozornost ještě dnes, přestože nebyl – jako většina výzkumů našich oppid – dosud v úplnosti vyhodnocen. Idea předběžného zveřejnění poznatků nejen o nálezové situaci, ale i o vybraných kategoriích nálezů již během terénního výzkumu je totiž stále hodna následování. Absence komplexní strategie výzkumu oppid od éry socialismu až do současnosti pak podle mého soudu částečně souvisí také s limity danými (ne)akceptováním institucionální a personální hierarchie, jež (v obecné rovině) nemusí vždy odpovídat hierarchii podle odborných (popř. lidských) kvalit.

Je vcelku jasné, že takřka každé dílo, které si klade syntetické cíle, nemůže být prosté (drobných) faktografických nepřesností a omylů, neboť dokonalost je stav, k němuž se lze pouze přiblížit, nikoliv jej dosáhnout. Na předchozích stránkách (snad) bylo přesvědčivě prokázáno, že kritizovaná stať (*Salač 2011a*) se z tohoto rámce vymyká, a to nikoliv v pozitivním směru. Na tom nic nemění ani fakt, že v celkovém vyznění (tj. různorodá motivace výzkumů oppid, jež ve výrazné většině případů pramenila z podnětů, které přímo nesouvisely s badáním o době laténské) lze s – nade vsí pochybnost erudovaným – kolegou souhlasit. V obecnější rovině se totiž domnívám, že **u jakékoliv odborné práce, jež se zabývá historií**, je *conditio sine qua non* studium archivních pramenů. A to je právě přesně to, co kritizovaná práce postrádá. Jsme-li konfrontováni se situací, která vyžaduje zabývat se důkladným shromážděním archivních pramenů, není prostě možné tuto činnost pominout.

Zmínit je třeba ještě jeden aspekt kritizované statě. Ta vznikla v rámci grantového projektu „*Čechy a střední Evropa mezi lety 400 př. až 100 po Kr. (Keltové, Germáni a Římská říše) – syntéza a interpretace*“ (*Salač 2011a*, 472 – pozn. 8), ovšem ve skutečnosti představuje pouze nepatrně upravenou českou verzi článku, který byl před několika lety publikován v němčině v rámci jiného grantového projektu (*Salač 2009*). To však není vše. Základem starší německé verze článku (*Salač 2009*) byla pasáž z jiného textu (*Salač 2005*, 281–284), který byl vytvořen v rámci dalšího (již třetího!) grantového projektu. A v těchto souvislostech se nabízí (obecnější) otázka: Opravdu je adekvátním (byť dílčím) výstupem grantového projektu text, který není původní?

Příloha

Koncept dopisu správního výboru Společnosti Musea království Českého J. Schubertovi
(Archiv NM – fond Registratura NM, karton 40, č. 543)

Vaše Blahorodí!

Velevážený pane!

Museum království Českého začíná právě otvírati nově uspořádané sbírky své veřejnosti a tu ovšem jest bedlivou snahou správy musejní, aby musejní sbírky podávaly kulturní obraz vlasti naší spolehlivý a co možná úplný. V příčině té shledáno bylo v oboru praehistorickém, že ze známého hradiště Stradonického jsou ve sbírkách musejních pouze dary nahodilé, nesoustavné a s dostatek neprověřené. Maje tudíž vědecký úkol vlasteneckého ústavu tohoto na zřeteli dovoluje si v plné účtě podepsaný správní výbor obrátit se k Vašemu Blahorodí se snažnou žádostí, abyste na pozemcích Svých na hradišti Stradonickém ráčili laskavě dovoliti kustodu musejnímu p. prof. dru J. L. Píčovi, aby na útraty ústavu našeho podnikl po žních t. r. na pozemcích těch ve prospěch sbírek Musea král. Českého vědecké kopání se zárukou, že pole prokopané opět náležitě bude srovnáno. V plné účtě podepsaný správní výbor přesvědčen jsa o Vašnostině vzácné laskavosti a ochotě vůči nalahavým potřebám a úkolům archaeologické vědy naší kojí se nadějí, že se zřetelem k všeobecnému prospěchu vlasteneckému ráčí Vaše Blahorodí zdvořilou tuto žádost vzíti v laskavou úvahu a ku zmíněnému vědeckému zkoumání dobrotivě své povolení uděliti.

V Praze dne 22. května 1894.

Za správní výbor Společnosti Musea král. Českého:

Praesident:
Harrach
Jednatel:
K. Tieftrunk

Jeho Blahorodí

Veleváženému Pánu Panu

Dru J. Schubertovi,

statkáři p. t.

ve Stradonicích

LITERATURA

- Anonymus 1877a*: Zpráva o Museu král. Českého od 1. září do konce listopadu r. 1877, *Časopis Musea království Českého* 51, 669–673.
- Anonymus 1877b*: Nalezené mince, *Pokrok* 9 – č. 216 (6. srpna 1877), 2.
- Anonymus 1878*: Přednesení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea král. Českého dne 25. května 1878, *Časopis Musea království Českého* 52, 200–217.
- B. 1877*: O nálezů mincí a starožitností, *Pokrok* 9 – č. 219 (9. srpna 1877), 5.
- Blažek, J. – Lutovská, P. 2002*: Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 617–639.
- Böhm, J. 1935*: Staré Hradisko. (Kat. obec Malé Hradisko, okr. Prostějov), *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 12, 5–14.
- Böhm, J. 1936*: Staré Hradisko II. (s příspěvkem o stavební rekonstrukci od arch. ing. A. Piffly), *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 13, 5–33.
- Böhm, J. 1937*: Staré Hradisko III., *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 14, 5–36.
- Böhm, J. 1941*: Kronika objeveného věku. Praha.
- Böhm, J. 1946*: Naše nejstarší města. Praha.
- Břeň, J. 1960*: Naše nejstarší města. In: J. Neustupný a kol., *Pravěk Československa*. Praha, 324–344.
- Břeň, J. 1966*: Třisov – Keltské oppidum v jižních Čechách. Praha.
- Buchtela, K. – Niederle, L. 1910*: Rukověť české archaeologie. Praha.
- Červinka, I. L. 1925*: Böhmen – Mähren. E. Eisenzeit. In: M. Ebert (hrsg.), *Reallexikon der Vorgeschichte*. Zweiter Band. Beschwörung–Dynastie. Berlin, 94–103.
- Čižmář, I. 2008*: Zázemí keltského oppida Staré Hradisko. Nепublikovaná magisterská diplomová práce uložená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.
- Čižmář, M. 1973*: K nejstarší historické zprávě o keltském oppidu Starém Hradisku, *Vlastivědný věstník moravský* 25, 198.
- Čižmář, M. 1984*: Keltské oppidum Staré Hradisko. Historie výzkumů. Prostějov.
- Čižmář, M. 1993*: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: V. Podborský (ed.), *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 380–423.
- Čižmář, M. 2001*: Jaroslav Böhm a moravská archeologie, *Archeologické rozhledy* 53, 757–762.
- Čižmář, M. 2002*: Keltské oppidum Staré Hradisko. Archeologické památky střední Moravy – svazek 4. Olomouc.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J. eds. 2000*: Výzkumy 1993–1998. Brno.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. eds. 2006*: Výzkumy 1999–2004. Brno.
- Čižmář, M. – Salaš, M. 2009*: Nové hradiště v Moravské bráně, *Archeologické rozhledy* 61, 63–76.
- Čižmářová, J. 2004*: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Čižmářová, J. – Šmíd, M. 1991*: Rettungsgrabung am Hostýn (Gemeinde Chvalčov, Bez. Kroměříž), *Přehled výzkumů 1988*, 73.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003*: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Danielisová, A. 2003*: K problematice urbanismu pozdního laténu. Dvorec na oppidu Staré Hradisko. Nепublikovaná magisterská diplomová práce uložená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.
- Danielisová, A. 2008*: Oppidum České Lhotice v kontextu svého sídelního zázemí. Nепublikovaná disertační práce uložená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.
- Danielisová, A. 2010a*: Oppidum České Lhotice v kontextu svého sídelního zázemí. Archeologické studijní materiály 17. Praha–Pardubice.
- Danielisová, A. 2010b*: The Role of the Oppida as the Regional Centers Within the Late Iron Age Central Europe. In: J. Macháček – Š. Ungermann (eds.), *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*. Bonn, 165–182.
- Danielisová, A. 2011*: „A pak se potichu vytratili...“ Zánik keltské civilizace v Čechách z pohledu archeologie. In: M. Bárta – M. Kovář (eds.), *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha, 107–138.
- Danielisová, A. – Mangel, T. 2008*: České Lhotice. Keltské oppidum na úpatí Železných hor. Nasavrky.
- Dobeš, M. – Korený, R. 2010*: Výšinné sídliště Malé Kolo u Nařovického Podhájí, okr. Příbram. Příspěvek ke kulturní povaze středního a horního Povltaví ve středním eneolitu, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 23, 25–51.
- Drda, P. 1987*: Keltské oppidum Hrad u Nevězic, *Archeologické rozhledy* 39, 517–556.
- Drechsler, A. 1999*: K problematice specializované výroby na oppidech. Nепublikovaná magisterská diplomová práce uložená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

- Dubský, B. 1932: Knovízská chata u Rohozné na Strakonicku, *Památky archeologické* 38, 58–60.
- Eisner, J. 1923: Neolitické a mohylové památky v Historickém museu v Plzni (dokončení), *Sborník Městského historického musea v Plzni* 8, 1–27.
- Fietz, A. 1937: Rostlinné zbytky z galského oppida u Malého Hradiska (okr. Plumlov na Moravě), *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 14, 55–71.
- Filip, J. 1956: *Keltové ve střední Evropě*. Praha.
- Franz, L. 1935: Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Böhmens. Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik in Prag, Neue Folge 1. Prag.
- Franz, L. 1942: Eine keltische Niederlassung in Südböhmen. Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften in Prag, Philosophisch-historische Klasse 2. Prag.
- Franz, L. 1943: Hollubauer Nachlese, *Germania* 27, 45–48.
- Hlava, M. 2006: Tuhová keramika z oppida Staré Hradisko a pozdně laténská tuhová keramika na Moravě. Nepublikovaná disertační práce uložena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.
- Hlava, M. 2008: Záchraný výzkum v předpolí oppida Třisov (okr. Český Krumlov) roku 1958, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 21, 141–209.
- Horáková-Jansová, L. 1951a: Slovanské hradiště u Nažovic v Čechách, *Archeologické rozhledy* 3, 202–205.
- Horáková-Jansová, L. 1951b: Eneolitické výšinné sídliště Malé Kolo na střední Vltavě, *Archeologické rozhledy* 3, 300–304.
- Horáková-Jansová, L. 1952: Keltské oppidum u Hrazan na Vltavě, *Archeologické rozhledy* 4, 102–106.
- Chvojka, O. – Karasová, Z. – Zavřel, P. 2002: Záchraný archeologický výzkum v areálu třisovského oppida v roce 2000, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 15, 95–108.
- Jansová, L. 1960: Výzkum keltského oppida v Hrazanech na střední Vltavě v r. 1951–1959, *Archeologické rozhledy* 12, 650–656, 665–671, 673–676.
- Jansová, L. 1965: Hrazany. Keltské oppidum na Sedlčansku. Praha.
- Jansová, L. 1986: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band I. Die Befestigung und die anliegende Siedlungsbebauung. Praha.
- Jansová, L. 1988: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band II. Die Gehöfte in der mittleren Senkung. Praha.
- Jansová, L. 1992: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band III. Die Besiedlung der Abhänge der Červenka. Praha.
- Lipka, F. 1909: Stradonice moravské?, *Pravěk* 5, 35–38.
- Lipka, F. – Snětina, K. 1912: Staré Hradisko. Galské oppidum na Moravě, *Časopis Moravského musea zemského* 12, 73–92, 298–309.
- Lipka, F. – Snětina, K. 1913: Staré Hradisko. Galské oppidum na Moravě, *Časopis Moravského musea zemského* 13, 112–131.
- Lorber, E. 1923: Nález zlatých mincí na Hradišti u Stradonic roku 1877, *Věstník Numismatické společnosti československé v Praze* 5, 200–201.
- Lutovská, P. – Lutovský, M. 2002: Kapitola z dějin výzkumu raně středověkých hradišť, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 541–544.
- Lutovský, M. a kol. 2011: Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010, *Archeologie ve středních Čechách* 15, 1147–1197.
- Maličský, J. 1947–48: Před slovanská hradiště v jižních a západních Čechách, *Památky archeologické* 43, 21–42.
- Martinovský, M. 1999: Vznik a počátky Sboru pro výzkum slovanských hradišť. In: B. Zilynská – P. Svobodný (eds.), *Věda v Československu v letech 1945–1953. Sborník z konference* (Praha, 18.–19. listopadu 1998). Praha, 181–191.
- Meduna, J. 1961: Staré Hradisko. Katalog der Funde im Museum der Stadt Boskovice. *Fontes Archaeologiae Moraviae*, tomus II. Brno.
- Meduna, J. 1970: Staré Hradisko II. Katalog der Funde aus den Museen in Brno (Brünn), Praha (Prag), Olomouc, Plumlov und Prostějov. *Fontes Archaeologiae Moraviae*, tomus V. Brno.
- Motyková, K. 2003: Keltské hradiště Závist 14 let po ukončení systematického archeologického výzkumu, *Archeologické rozhledy* 55, 610–617.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1978: Závist. Keltské hradiště ve středních Čechách. Praha.
- Neustupný, J. 1954: Prehistorické oddělení v roce 1953, *Časopis Národního musea*, oddíl věd společenských 123, 105–106.
- Neustupný, J. 1955: Prehistorické oddělení v roce 1954, *Časopis Národního musea*, oddíl věd společenských 124, 200–201.
- Neustupný, J. 1956: Prehistorické oddělení v roce 1955, *Časopis Národního musea*, oddíl věd společenských 125, 206–207.

- Niederle, L. 1909: Datování galské kultury v Čechách a na Moravě, *Pravěk* 5, 20–29.
- Peigerová, J. 1987: Počátky sbírkotvorných snah boskovického muzea, *Regionální sborník okresu Blansko* '87, 8–16.
- Píč, J. L. 1896–97: Archaeologický výzkum ve středních Čechách 1895–1896, *Památky archeologické* 17, 175–200, 367–410, 479–538, 671–694.
- Píč, J. L. 1903: Starožitnosti země České. Díl II. Čechy na úsvitě dějin. Svazek 2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- Píč, J. L. 1906: Le Hradischt de Stradonitz en Bohême. Leipzig.
- Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Svazek 1. Část archaeologická. Praha.
- Písková, M. 1999: Muzea jako zdroj vědecké práce po roce 1945. In: B. Zilynská – P. Svobodný (eds.), *Věda v Československu v letech 1945–1953. Sborník z konference (Praha, 18.–19. listopadu 1998)*. Praha, 233–241.
- Pleiner, R. – Rybová, A. eds. 1978: *Pravěké dějiny Čech*. Praha.
- Prošek, F. 1947–48: Keltská pevnost Hradiště nad Závistí, *Památky archeologické* 43, 43–58.
- Rataj, J. – Šolle, M. – Vencl, S. 2003: Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu v Praze, *Archeologické rozhledy* 55, 139–165.
- Rybová, A. – Drda, P. 1989: Hradiště de Stradonice – nouvelles notions sur l'oppidum celtique, *Památky archeologické* 80, 384–404.
- Rybová, A. – Drda, P. 1994: Hradiště by Stradonice. Rebirth of a Celtic oppidum. Praha.
- Salač, V. 2005: Vom Oppidum zum Einzelgehöft und zurück – zur Geschichte und dem heutigen Stand der Latèneforschung in Böhmen und Mitteleuropa, *Alt-Thüringen* 38, 279–300.
- Salač, V. 2009: Zur Oppidaforschung in Böhmen und Mähren. In: S. Rieckhoff – S. Grunwald – K. Reichbach (Hrsg.), *Burgwallforschung im akademischen und öffentlichen Diskurs des 20. Jahrhunderts. Wissenschaftsgeschichtliche Tagung der Professur für Ur- und Frühgeschichte der Universität Leipzig, Leipzig 22.–23. Juni 2007. Leipziger Forschungen zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie* 5. Leipzig, 109–123.
- Salač, V. 2011a: K výzkumu oppid v Čechách a na Moravě v minulém tisíciletí, *Archeologie ve středních Čechách* 15, 463–474.
- Salač, V. 2011b: Oppida a urbanizační procesy ve střední Evropě, *Archeologické rozhledy* 63, 23–64.
- Schneider (Šnajdr), L. 1897: Burgställe und Fundstätten in Böhmen, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale* 23, 216–219.
- Schránil, J. 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Mit einem Einleitungskapitel über die ältere Steinzeit von Hugo Obermaier. Berlin-Leipzig.
- Sklenář, K. 1972: Nejstarší archeologické zprávy o keltském oppidu u Třísova, *Časopis Národního muzea, Historické muzeum* 141, 26–33.
- Sklenář, K. 1974: Učenci a pohané. Pětadvacet příběhů z dějin české archeologie. Praha.
- Sklenář, K. 1981: Jan Erazim Vocel. Praha.
- Sklenář, K. 1984: Vznik prehistorického oddělení Národního muzea v roce 1893, *Časopis Národního muzea, řada historická* 153, 128–145.
- Sklenář, K. 1993: Družina profesora Píče. Národní muzeum a zlatý věk neprofesionální archeologie v Čechách. *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie* 47/3–4.
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. *Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen* 36. Praha.
- Skutil, J. 1935: „Hradisco, ubi myrrha effoditur“, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 12, 17–43.
- Skutil, J. 1937: Ještě k historii „Starého Hradiska“, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 14, 37–54.
- Skutil, J. 1938: Poznámky k některým průmyslům a řemeslům Starého Hradiska, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 15, 55–86.
- Skutil, J. 1939a: Paleontologické nálezy z galského oppida Starého Hradiska, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 16, 107–109.
- Skutil, J. 1939b: Skleněné náramky ze Starého Hradiska, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 16, 110–119.
- Skutil, J. 1940: Nálezy kovových zrcadel z galského oppida Starého Hradiska, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 17, 11–16.
- Sláma, J. 1991: Raně středověké hradiště u Nalžovického Podhájí na Sedlčansku. *Præhistorica* 18 – *Varia archaeologica* 5. Praha, 83–117.
- Slavík, A. 1903a: Zpráva o Museu království Českého za rok 1902. In: *Zpráva o Museu království Českého za rok 1902*. Praha, 3–62.
- Slavík, A. 1903b: Bericht über das Museum des Königreiches Böhmen für das Jahr 1902. In: *Bericht über das Museum des Königreiches Böhmen für das Jahr 1902*. Prag, 3–72.

- Stehlík, A. – Skutil, J. 1936: O nálezech zvířecích pozůstatků na Starém Hradisku (okr. Plumlov), Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané 13, 34–38.
- Svoboda, B. 1950: Nové keltské oppidum v jižních Čechách?, Archeologické rozhledy 2, 64–68.
- Šimek, E. 1923: Čechy a Morava za doby římské. Kritická studie. Praha.
- Šimek, E. 1949: Dvě hradiště na Sedlčansku v Čechách, Z dávných věků 2, 107–115.
- Šimek, E. 1958: Poslední Keltové na Moravě. Brno.
- Šnajdr, L. 1904: Některé poznámky ku knize prof. dra Píče o hradišti stradonickém, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 12, 1–5.
- Šnajdr, L. 1911: Hradiště Lhotické u Nasevrk, Pravěk 7, 15–17.
- Tieftrunk, K. 1895: Přednesení jednatele ve valném shromáždění Společnosti Musea království Českého dne 15. prosince 1894, Časopis Musea království Českého 69, 3–55.
- Tieftrunk, K. 1896: Přednesení jednatele ve valném shromáždění Společnosti Musea království Českého dne 18. ledna 1896, Časopis Musea království Českého 70, 3–66.
- Venclová, N. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.
- Waldhauser, J. 1970: Problém tzv. Viereckschanzen (keltských čtyřúhelníkových valů) a nově zjištěné oppidum v severních Čechách, Archeologické rozhledy 22, 327–334.
- Waldhauser, J. 1983: Závěrečný horizont keltských oppid v Čechách (Konfrontace výkladů historických pramenů, numismatiky a archeologie), Slovenská archeológia 31, 325–356.
- Waldhauser, J. 1984: Die oppidumartige Anlage Úhošť (Burgberg) bei Kadaň und die keltische Besiedlung Nordwestböhmens am Ende der Latènezeit (Fakten und Hypothesen), Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 27–28, 167–189.
- Waldhauser, J. 1990: Principy teoretického a terénního výzkumu českého laténu, Archeologické fórum 1, 22–28.
- Waldhauser, J. 1991: Diskussion über die oppidumartige Anlage bei Úhošť und keltische Besiedlung Nordwestböhmens, Památky archeologické 82, 385–404.
- Wocel, J. E. 1845: Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde. Prag.
- Wocel, J. E. 1864–65: Keltické ohrady, Památky archeologické 6, 254–263.
- Wocel, J. E. 1866: Pravěk země české. První oddělení. Prvotní doba. Bojové. Markomani. Praha.
- Zavřel, P. 2000: Některé dosud nepublikované nálezy z keltského oppida Hrad u Nevězic (okr. Písek) v jižních Čechách. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 299–302.
- Žemlička, J. 1986: Keltské oppidum nad Závistí a jeho osudy v historické době, Folia Historica Bohemica 10, 25–40.
- Ženožičková, I. 2009: Pozdně laténská malovaná keramika z oppida Staré Hradisko. Nepublikovaná bakalářská diplomová práce uložena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

ZUR UNTERSUCHUNG DER OPPIDA IN BÖHMEN UND MÄHREN IN DEN VERGANGENEN ZWEI JAHRHUNDERTEN: LEGENDEN UND FAKTEN

Der Beitrag reagiert auf den zusammenfassenden Artikel zur Geschichte der Untersuchung der Oppida in den tschechischen Ländern (Salač 2011a). Das Ziel dieses Artikels bestand in der Erfassung der Motive der Geländeuntersuchungen von einzelnen Fundorten, in der Annäherung von den schrittweisen Umwandlungen der Ansichten zur Position sowie der Angabe der Oppida in der Zeit ihrer Existenz und in der Andeutung des Zustandes von der Quellenbearbeitung. Das Studium der Archivquellen, das der Autor des kritisierten Artikels vollkommen unterließ, bewies, dass der erwähnte Artikel die beträchtliche Menge von den Irrtümern und den Ungenauigkeiten umfasst. Auf dem allgemeinen Niveau gilt es allerdings, dass bei jeder Facharbeit, die sich auf die Geschichte konzentriert, die unerlässliche Bedingung gerade das Studium der Archivquellen darstellt. Im Fall, dass die Fachwerke mit dem historischen Thema nur als Nacherzählung der schon früher publizierten Angaben und Informationen entstehen, haben sie praktisch keinen Wert.